

Církevní kongres pro mír.

Když se loňského roku na podzim konal v Praze kongres pro pokrok v náboženství, pozastavovali jsme se nad tímto spojením dvou tak odlišných pojmů: pokrok a náboženství. Nemýlím-li se, některé denní listy, které se ke kongresu postavily kriticky, poukazovaly na to jako na paradox, dovozujíce, že náboženství církví bylo vždy proti pokroku. Kongres však ukázal, že v novější době vyrostla řada náboženských hnutí, která jsou pokroková.

Minulý týden konal se jiný kongres církví, tentokrát pro mír. Oficiální titul kongresu zněl »Světová konference Aliance pro pěstování přátelství mezi národy prostřednictvím církví«. V Praze sjeli se zástupcové téměř všech křesťanských církví. Jediná církev katolická se oficiálně neúčastnila, měla však na konferenci jednotlivé zástupce. Tak mezi delegáty německými byl katolík profesor Hoffmann z Vratislavi.

Světová aliance vznikla několik let před válkou. Jejím duchovním otcem je anglický žurnalista a poslanec A. Baker, k pravému rozvoji jejímu však přispěl americký miliardář Carneggie svou, tuším, dvoumilionovou nadací. První schůze Aliance konala se r. 1914, ale skončila neslavně. Bylo to totiž na počátku války. Po válce uchopila se Aliance opět své činnosti. A tak jsme se letos shledali v Praze se zástupci mnoha národností a různých církví. Mezi delegáty bylo možno viděti vousaté obličejy zástupců pravoslavných církví i hladce oholené tváře anglikánů, metodistů, luteránů atd. Byli tu metropolitové, archimandriti, patriarchové, biskupové i arcibiskupové, veleknězi i superintendenti.

172 delegátů a asi tolikéž návštěvníků přijelo do Prahy porokovat a poradit se o možnostech církevní práce pro mír. Je pravda, církve by byly nejpovolanejší k tomu, aby se ujaly mezinárodního dorozumění. S tohoto hlediska by zajisté každý přál církvím největšího úspěchu. Mají velikou možnost působit na svědomí jednotlivce, říci mu, že válka je organisovaným vražděním, že je proti přikázání božímu atd. Nebyla to špatná myšlenka ponuknout církve k takové alianci. Proto Baker i Carneggie zasluhují našeho souhlasu. Jest však na církvích, aby se přede vším ostatním pokorně přiznaly, že nedbaly vždy přikázání Ježíšova a že pro hmotné zájmy a pro výhody různými státy jim poskytované postavily se do služeb války a modlily se za vítězství zbraní. Ovšem netřeba vyčítat to, co bylo, jen když tu je pokorná lítost, přiznání k vině a upřímná snaha nastoupit jiné cesty. Čili jinými slovy: církve musí učinit totéž, co radí svým věřícím, když zhřešili.

Pokusím se uvést několik postřehů z konference a takto ukázat, jak dalece smíme doufat, že církve svému novému úkolu dostojí.

*

Žádný lékař nestydí se přiznat, že sedlák Priesnitz a vozka Schrott dali základ novým způsobům vodo-

léčby, v nichž celá řada schopných lékařů nyní úspěšně pokračuje. Ale na konferenci jsme neslyšeli, že by byla učiněna zmínka o průkopnících pacifismu Tolstém, Romain Rollandovi, Harrissonovi, Ragazovi, Quidovi a j., nehledě k našim nynějším pacifistům. Aspoň Tolstoj by si toho byl ve svém jubilejním roce zaslouhoval. Ovšem, on byl kacíř a byl vyobcován z církve. O Chelčickém byla učiněna zmínka několikrát, ale pokud to přišlo se strany cizinců, bylo to spíše jen řečnické »captatio benevolentiae« než opravdové pochopení tohoto selského filosofa naší historie. Jedině profesor Uher mu věnoval poněkud věcnější vzpomínku. Církve však nedovedly před veřejností dosud přiznat, že to byli laici, kteří je na vznešené ideje mezinárodního porozumění a míru upozornili. A lidé jimi kaceřovaní. Nelze toho od církví přece žádat, namítne snad někdo. Avšak vždyť církve samy učí, že není pravého pokání bez pokorného doznání se k vině. Je veliká síla k odvaře přiznati se, že jsme se mýlili, že jsme chybili, že jsme něco opomenuli. Věda tu sílu má. Církevní náboženství jí nemělo nikdy.

Další věc, která každého, kdo jenom trochu má rozhled po pacifistických snahách ve světě, musela zarazit, byla ta, že na kongres nepřišli Kvečkři, tito nejen pacifisti, ale i odpůrci válečné služby. Generální sekretář konference, dr. Atkinson, mne sice ujišťoval, že kvečkři jsou zastoupeni, ale oficiálně o nich nikdo ničeho nevěděl. Což jim nemohl být popřán aspoň jeden proslov? Mají za sebou přece dosti slušnou antimilitaristickou tradici.

Církve nebyly nikdy pionýry nových ideí, nikdy nestály v popředí, když běželo o humanitu. Sociální spravedlnost hlásali žurnalisté, spisovatelé, profesori a podnikatelé. Když za války Severu proti Jihu se bojovalo o osvobození otroků, postavila se jižní frakce metodistické církve na stanovisko otrokářů. A snahy pacifistické, jak jsem již řekl, vyšly z řad sedláků, gardových důstojníků a hudebních kritiků.

Nechci se však utíkat k starým výtkám, přál bych si jen, aby snahy církví o mír měly ten pravý náboženský podklad: pravé pokání.

*

Celkem byly čtyři konferenční dny. Některé řeči byly skutečně znamenité. Za jednu z nejlepších pokládám řeč bývalého německého ministra zahraničí a presidenta říšského soudu dr. Simonse. Byla zdravě radikální a ve zdech poslanecké sněmovny se obzvlášť pozoruhodně vyjímala. Řekl mezi jiným:

»V otázce světového míru jde především o spornou zásadu dvojité morálky, o zásadně rozdílné mravní stanovisko k politickému a soukromému jednání. V tomto směru platí dosud přísný rozdíl: Politik si v domnělém zájmu svého národa dovolí činy, které by rozhořčeně odmítl v soukromém životě, činy násilí, lsti, loupeže a podvodu, ukrutnosti a nevěrnosti a jejich zdar mu ještě získávají slavné jméno v dějinách. — — — A přece svět nemůže dospěti k míru, dokud z něho není vyhubena tato dvojakost mravnosti. — —

Jest mé skálopevné přesvědčení, že politická nemravnost trvale jen škodí národu, k jehož prospěchu se provádí.«

A na adresu církvi řekl:

»Žádná národní a zemská církev nemusí se ostýchati kázati mezinárodní lásku k nepříteli. Křesťanské církve nečinily tak vždy. Naopak. Mnohé stojí ještě dnes na stanovisku starých pohanských národních církví, jejichž Bůh byl výlučný, stranický národní Bůh — — — Ježíš nežehnal meče*). — — Konečně meč žehnaný má v sobě něco poetického, když ne náboženského, ale jak může služebník Kristův žehnati jedovatým plynům, pumám anebo letadlům, která slouží k postřelení bezbranného obyvatelstva v zázemí, to přesahuje mé chápání.«

Ke konci pak ještě řekl:

»Bez náboženského nadšení nelze dojíti vítězství nad mocnostmi temna — s takovým nadšením však smíme doufat i v odzbrojení ducha, po němž s určitostí přijde též nevyhnutelně odzbrojení vojenské.«

Zcela správně, jen tolik bych však ještě podotknul, že to musí být universální náboženství, neboť jedině ono může poskytnout to pravé nadšení, jež je nutné k uskutečnění takových cílů, a nikoli náboženství sektářské, výlučné, nesnášlivé. A tu ihned napadne, jak různé církve proti sobě brojí, jak jedna sekta druhou proklíná a za ďábla zplozence prohlašuje. Kdo se ujme úkolu přestovat přátelství mezi církvemi?

Také řeč Američana dr. Cadmana o »Tisku a světovém míru« byla velmi zajímavá. Jako kněz a žurnalista-amatér vyslovil se velmi nadšeně o významu tisku pro ideje světového míru. Nemohu si odepřít uvést několik slov ze závěru jeho proslovu. Pravil:

»Slyšíme výtku, že boží plamen nehoří už na kazatelkách, že masy jsou zklamány církvemi a že církve neovládají myšlenek a cílů lidu, jako činívaly. Očekávají účinnou pomoc spisovatelů a řečníků, kteří mohou věc míru povznést nad vlnění a pády domácích stranických hranic, nad sprostotu kasty nebo rasového předsudku, nad obnošené theologické kontroverze a sektářské zviáštnosti, které ztratily své kouzlo pro lid, a umístí je v ruce Otce nás všech a do svědomí jeho dítek.«

Tak maně jsem si tu vzpomněl na krásná slova redaktora Penížka, která vyslovil ve své přednášce pro budoucí žáky novinářské školy:

»Žurnalista musí být intelektuálně a morálně nad těmi, které chválí, plísni, kárá. Nechat je čestný. Jeho slovo nechat je jako evangelium. Musí být vzorem. Jeho vědomí odpovědnosti musí být veliké. Stejně i jeho diskretnost. Redakční tajemství musí být stejně neporušitelné jako tajemství zpovědní.«

Hle, jak veliký úkol tu čeká žurnalistu zítřka.

Ještě o jedné řeči bych se chtěl na tomto místě zmínit, ač i jiné by si zasluhovaly pozornosti. Byla to řeč jugoslávského biskupa Ireneia na téma »Přátelství skrze náboženství — náhrada za ozbrojenou bezpečnost«. Jeho řeč byla opravdu velmi krásná; vanulo z ní ono zvláštní slovanské produchovní. Jen jedné věci jsem nerozuměl. Řekl mezi jiným:

»Církev, i když v době válečné dává své posvěcení válce, přece současně odsuzuje válku útočnou. Ve starých modlitbách Pravoslavné církve, které se dodnes čtou za války,

církev se modlí — pravda — za vítězství nad nepřáteli a za jejich pokolení(!), ale ve všech modlitbách se na jedné straně jeví předpoklad, že věřící jsou stranou napadenou, ano poraženou, a na druhé straně, že jsou napadeni pro své hříchy. »Hřešili jsme proti Tobě, Pane, — modlí se církev, — — — ale smiluj se nad námi, Bože otců našich!«, atd. Podle tohoto pojetí válka jest trestem za naše hříchy.«

Nuže, nerozumím tomu. Snad mi k tomu schází důkladnější theologický trening, abych se v těchto probabilistických předpokladech vyznal. Když se tyto předpoklady uplatní, pak ovšem i útočná válka může být deklarována jako obranná a církev se smí modlit. A pak: válka jako trest za naše hříchy. I ty, o nichž je nám známo, že byly vyvolány svévolí jednotlivce, po př. ze zvláště zpupné kurtisány? Ano, bylo by lze říci, že je trestem za naše hříchy, a to za ty, že v a l č í m e. Pak však je úkolem církve něco jiného než se modlit.

Biskup svůj proslov zakončil opraveným rčením: Si vis pacem, dilige proximum. Ej bratvoře Jugoslávci! Proč stále jsou ty hněvy a atentáty mezi vámi, Radić a j., když dilige proximum, miluj bližního. Říká to váš biskup také vám dosti hlasitě?

*

Abych se ještě lépe mohl orientovat v konferenci a jejich cílech, požádal jsem některé osobnosti o zodpovězení některých otázek, které se mi zdály dost důležité. Můj prvý pokus sice skončil neúspěchem, neboť přední německý theolog odmítl zodpovědět mou všetečnou otázku, co si myslí, že budou církve asi dělat v příští válce, ale ostatní velmi ochotně mně byli k službám. Ovšem, že uvedenou otázku jsem již nikomu z nich nepoložil, uvědomiv si dostatečně, že jsou to sluhové církvi.

Projevy všech německých delegátů byly velmi pozoruhodné a proto jsem dru Siegmundovi Schulze, jednomu z nejpřednějších německých delegátů, položil otázku, jak asi budou tyto projevy přijaty v Německu. Odpověděl, že v dnešním Německu vzrůstá porozumění pro mírové snahy a že obzvláště mládež je silně zainteresována mezinárodními a sociálními otázkami. O Kelloggově paktu pak prohlásil, že je to velmi důležitý krok kupředu, který však nepovede nikam, nebude-li následovati odzbrojení.

Dalším mužem, jehož mínění jsem si přál znát, byl zástupce konfucianismu, Číňan dr. Čeng Huen Čang. Když totiž pronášel svůj pozdravný proslov, pozoroval jsem, že toto vystoupení pohana není mnohým křesťanům tak milé, jak by se na konferenci pro přestování přátelství právem dalo očekávat. Divná věc, ale tomu, kdo tak trochu zná církevního ducha, celkem pochopitelná. Abych osamocenost Mr. Čanga aspoň poněkud paralysoval, šel jsem se jej vyptávat na vztah jeho církve ke konferenci. Nemusel jsem toho litovat, neboť kromě pěkných informací dostalo se mi ještě rozměrné reprodukce Konfuciova obrazu a informační brožury. Mezi jiným mi Mr. Čang řekl:

»Cílem Konfuciova učení byl universální mír. Tedy totéž oč učiluje konference. Takovou konferenci, důslednější, protože jednala o odzbrojení, měla Čína již před Kristem, v r. 546. Čína přes 2000 let neválčila. Slyšel jste, co řekl můj krajan ve svém proslovu? Ne? Řekl: Čína nikdy neválčila. Důsledek toho byl, že jsme my Číňané nic neznamenali. V cizině jsme byli opomíjeni. Až když nás civilizace naučila válčit, začali jsme něco znamenat. Ale chceme se vrátit zase k míru. To řekl. Konfucianism to byl, jenž

*) Tato věta v českém překladu přednášky byla vypuštěna.

z mnoha států vytvořil velkou čínskou říši a naučil ji žít v míru, pravý konfucianism vrátí jí zase mír.«

Posléze požádal jsem o některé informace generálního tajemníka konference, dra Atkinsona. S průběhem pražské konference byl velmi spokojen a mnoho si od ní slibuje. Hlavně, že církve si ujasnily, čeho je třeba a co podniknuto býti může. Podotkl, že pokrok ve vzájemném porozumění církví je nejlépe patrný z rozdílu, jaký duch je ovládal v r. 1914 a nyní v r. 1928. (Na konferenci 1914 se totiž němečtí delegáti postavili za věc Hohenzolernů.) Na moji další otázku, zda byly podniknuty nějaké kroky, aby i ruská pravoslavná církev byla získána pro účast na konferenci, odvětil, že ne, jelikož sovětská vláda nedovolí žádné církvi působiti v národě. Že by si však přál, aby byly nalezeny nějaké metody, kterak navázati styky před příští konferencí.

Na otázku, proč nebylo vzpomenuo Tolstého a j. průkopníků pacifismu, odvětil, že to nebyly ohledy k církvím, protože na proslovy nikdo neměl vliv a každý řečník si volil takovou látku, jakou si sám přál. Byl tedy můj úsudek, jak jsem jej uvedl na počátku, správný.

*

Velmi pozoruhodné bylo též intermezzo, které se vytvořilo vystoupením našeho zásadního antimilitaristy Přemysla Pittra. Ve stručném výtahu řekl v době určené pro diskuse asi toto:

»Je jediná odpověď na otázku, čím křesťanské církve mohou přispět ke světovému odzbrojení: Držeti se věrně a důsledně učení křesťanského. Dvě biblická přikázání: »Nezabiješ!« a »Petře, zastrč meč svůj do pochvy, neboť kdo meč bere, od meče zahyne!«, jsou přímým rozkazem k zavržení každé války. Touha církve po moci dříve a strach, aby, tyto o ni nepřišly nyní, to byly, že církve se odchyly od Krista a samy válčily. Byla řeč o tom, že církve mají úlohu probouzení svědomí lidí, ale to není možné, dokud v církvích samotných toto svědomí neoživne.

Co vědí církve o hnutí, jež proniká do dělnických řad a vynucuje si v jejich organizacích resoluce, jež vyslovují zásadu odmítnutí účasti na válkách a jejich přípravách?

Co učiní církve, aby jednotlivci, kteří v důsledku svého přesvědčení své mravní odzbrojení již provedli a jsou za to nuceni trávit svá mladá leta v kobkách pevnostních žalářů a ztrácejí svůj nadějný život v svém nerovném zápase? Vzpomínám namátkou případu horníka Levého, který pro svůj odpor vůči vojenství odsouzen byl nejprve na šest, pak na devět měsíců pevnostního žaláře. Navrátil se po 15 měsících pevnostního vězení domů, našel nový povolávací lístek na vojnu. V těchto dnech stojí již po třetí před vojenským soudem a očekává nový rozsudek zvýšeného trestu.

Která z církví cítí spoluodpovědnost za dnešní neblahý stav hospodářský a sociální, umožňující vykořisťování jedněch a obohacování se druhých? Co činí církve pro odčinění křivd, které se pášou na ubohých domorodcích v zámoří?

Církve samy odsoudí se k zániku, nedobudou-li si důvěry pracujícího lidu, tím že se postaví za jeho spravedlivé požadavky.

Je-li válka nekřesťanská, pak povinnosti všech křesťanských církví je zvolati: »Štveťte si do válek, vypovídejte si je, ale s námi křesťany nepočítejte, my nejdeme, nemůžeme za žádných okolností jít s sebou.«

Dojem z tohoto Pittrova proslovu byl by býval ještě větší, kdyby řečník nebyl býval tak vzrušen a několikrát se opakující potlesk jeho slova přehlušoval. Ale i tak měl svůj význam. Na druhý den mu bylo odpověděno, že i v jiných zemích jsou ve vězení mladí lidé, kteří trpí za své přesvědčení, a to bylo vše.

*

Jinak byla konference obohacena dvěma projevy našich státníků, ministra Hodži a ministra Beneše, který však z Ženevy svou řeč poslal napsánu. Z Hodžova projevu mi nejvíce utkvěla v myslí stať, kde praví:

»Je skvělým zjevem, že církve opouštějí své metody kontemplace a že chtějí zasahovat do mravních problémů lidstva ve smyslu živoucí a věčné křesťanské morálky. A jestliže se stal tragický omyl, že církve mající posici církví státních podporovaly války, je nyní jejich nejvyšším právem(?) podporovat a sílit mír.«

Také z Benešovy řeči stačí zamyslet se pouze nad jedinou částí, ač celá svědčí o duchu, jemuž otázka světového míru není pouze předmětem pro slavnostní řečnění, abychom posoudili její význam.

»Mír sám,« praví se v ní na jednom místě, »může spočívat jen na základech sociální spravedlnosti. Všechny smlouvy a závazky zůstanou mrtvy, jestliže nebudou podepřeny veřejným míněním národů a celého světa. Myšlenka míru je výtryskem všech duší a všech vrstev. A musí kotviti v nových myšlenkových, mravních i politických orientacích dnešního světa poválečného, pro mírovou myšlenku vychovaného.«

Proč uvádím tyto výňatky? Prostě proto, že nám opět názorně ukazují, kterak církve jsou poučovány laiky o svých pravých úkolech. Tak tomu bylo vždy. Skorem dva tisíce let to trvalo, než si církve ujasnily pravý význam přikázání lásky a spravedlnosti. Nuže, doufejme, že když jim toto poznání bylo zdůrazněno i státníky, z nichž jeden je prakticky činný na upevnění světového míru a teprve nedávno podepsal za naši vládu Kelloggův pakt, že si to přece jen vezmou více k srdci, než když jim to ve středověku připomínal sedlák Chelčický.

Edvard Maška.

POZNÁMKY

Jubilejní vláda.

Mluví se stále sice ještě o ní, o vládě, utvořené na památku desítiletí republiky ze všech československých stran, ale můžeme považovati skoro na jisto, že k ní nedojde. Můžeme tak usuzovat i z toho, že vládní strany smířlivě a dlouze vyjednávají s opozicí o novele sociálního pojištění (ačkoliv dlouho prohlašovaly, že vyjednávati nebudou, poněvadž samy dovedou posoudit, co je dobrá věc a co špatná), i z toho, že mezi vládními stranami se množí hlasy v tom tónu, který naladil ministr zemědělství p. Srdínko: »Mosty mezi státotvornými stranami za žádných okolností nesmějí nikdy býti nadobro zbořeny.« Velmi chválíme tento názor, který jsme sami vládním stranám dlouho doporučovali. Ale nemyslíme, že by z toho, ač nyní se i ve vládních stranách vyjadřují takové názory, mělo se uzavírat, že se pro opozici staví most do jubilejní vlády. Naopak, dnešní vláda, chtějí i v jubilejních dnech zůstat u moci, snaží se jen připravit smířlivou náladu pro ty dny. Že dnešní vláda se chce udržet co nejdéle, nemůžeme jí vytýkat, je to

v povaze každé vlády. Nemusíme ani příliš nad tím hořekovat, nedojde-li u nás k ustanovení nějaké jubilejní vlády, ač by podle ušlechtilé čítankové moudrosti se tak mělo stát; byli bychom asi jediný stát na světě s takovou jubilejní vládou, a není nutná, abychom měli více než ostatní. Více než jubilejní vláda poví o stavu naší republiky spořádané poměry. Vláda, speciálně utvořená za účelem oslav, by se brzy pro neshody rozešla a neměla by mnoho smyslu; k vedení oslav snad stačí nějaké komité. Pro změnu vlády nebudou poměry zralé dříve než po zemských volbách, až strany budou vědět, na čem jsou. Do té doby dnešní většina bude odpirat vzdát se svého postavení, jak by asi také činila každá jiná většina. Zatím tedy stačí, bude-li u nás pro jubilejní oslavy vytvořena snesitelná nálada a nebudou-li socialisté hnáni do kruté oposice, kterou by chtěli manifestovat i ve dnech jubilejních. Podle vyjednávání o sociální pojištění se zdá, že si většina tento problém uvědomila a že je na dobré cestě.

Národní demokrat v cizině.

Národně demokratický senátor p. Brabec je zástupcem před- sedy rady meziparlamentární unie, a jako takového mu připadl úkol, poděkovati Německu za laskavé přijetí nedávného sjezdu v Berlíně. Řeč ukončil tím, že provolal slávu německému národu a německé říši, »k čemuž se nadšeně přidalo mnohohlavé shromáždění.« Doma z toho asi národním demokratům vstávaly vlasy hrůzou na hlavě, neboť to byla podstatně jiná řeč o Německu, než jsou zvyklí číst v »Národě«. Nacionální národně demokratická mládež neváhala a p. senátoru Brabcovi už vynadala, berouc v pochybnost jeho osobní vlastnosti. Ale národně demokratická mládež p. senátoru křivdí: je pravda, že nepatří mezi němcožrouty, ale na jeho místě sotva by se byl mohl jiný národní demokrat chovat jinak. V cizině totiž ne- abonují ani »Národ« ani »Národní myšlenku« a nejsou zvyklí na jejich tón, i musil by každý národní demokrat na takovém místě mluvil civilisovaně a skromně. Medvědí a zuřivý nacionalismus, vytvářený »Národem«, je ostatně produkovan jen pro domácí potřebu, aby pomohl tam, kde scházejí argumenty. Do ciziny se žádný národní demokrat s takovým medvědíím nacionalismem neodvážá, protože by se bál, že by vypadal jako barbarský podivín v Evropě, které málo co leží nyní tak na srdci jako harmonické soužití s Německem. Zuřivý nacionalism národních demokracií je uzavřen ve sloupcích »Národa« a teď, když národní demokracie sedí v jedné vládě s Němci, už z nich ani nevychází do praktického života. Také p. dr. Kramář, když jedná s našimi Němci, jakoby ani nebyl vůdcem strany, která vydává »Národ«; je možno přímo říci, že je mezi našimi Němci oblíben. Nacionalismus národních demokracií je nyní nucen vy- bíjet se v novinách; než s ním jdou národní demokraté do praxe, v Berlíně nebo v Praze, foukají tak dlouho do horké polévky, až skoro vystydnou. Což ovšem nevádí, aby druhého dne zase ve svých novinách nevařili velmi horkou polévku. Má totiž velmi velká část nesmiřitelného národně demo- kratického nacionalismu jen funkci vnitropolitického agi- tačního prostředku. Je to tak trochu jen hůl na socialisty. Ale když se jde do salonu, nechává se, jak známo, hůl venku.

Také Rusko potřebuje mír.

Moskva provedla zas jednou svým filiálkám na západě pěkný kousek. Zdejší sekretariáty jdou velmi často ve své horlivosti tak daleko, že jsou papežštější než papež a dopou- štějí se vyložených hloupostí (viz pražský Rudý den) nebo se strašně blamují. Takový případ se jim teď zase stal s Kellog- govým paktem. Ačkoliv již dávno bylo patrné, že ruská vláda hledí na jednání velmocí vážně a přála by se ho účastniti, bušili evropští komunisté proti tomuto »švindlu měšťácké de-

mokracie« stále docela bezuzdně, zvláště v Paříži chystali do- konce krvavé demonstrace v den podpisu na Quai d'Orsay, takže musila proti nim býti mobilisována celá policejní posádka. Náhle však se vláda lidových komisařů objevuje mezi prvními, které prohlásili ochotu pakt spolupodepsati, a to přes to, že nebyla pozvána k jednání, nýbrž postavena před hotovou věc! Z toho přirozeně velké překvapení v řadách »podvodné mě- šťácké demokracie« i v řadách proletářských. Pokud na nás jest, vítáme rozhodnutí vlády Ruska upřímně. Posiluje nás v naději, že přece jen dojde k jistému rozlišení odpovědné vlády státu a neodpovědného výboru III. Internacionály, k po- stupnému vybavení prvé z poručnictví druhé. Není pochyby, že komunistické sekretariáty a redakce na západě jednaly podle — příliš doslovně braných — fermanů z Moskvy z ústředí ko- munistické Internacionály. Manifestuje se tu starý rozpor života reálně politického a utopistického ve vedení ruské revoluce. Litvinovova nota o přistoupení k paktu Kelloggovu nabývá to- tiž zvláštního reliefu Bucharinovou resolucí na sjezdu Inter- nacionály, která novou válku světovou prohlašuje takřka za poslední naději komunismu. Na jedné straně přejí si tedy v Moskvě krachu politické soustavy Evropy, poněvadž v něm vidí jedinou možnost krachu sociálního, na druhé straně přejí si tu však konsolidace míru přes to, že se tak nesporně zkon- soliduje i celý »prohnilý měšťácký pořádek«. V těle bolševictví sídlí tedy dvě duše, a jsme právem zvědaví, která na konec převládne. Proč lidový komisař pro zahraničí touží připojiti se k protiválečnému paktu a získává k tomuto stanovisku souhlas Stalinův, je arci zřejmo. Rusko nemůže se zbavit své inter- venční fixní ideje. Bojí se stále ještě, že velmocí v Rusku za- kročí v některém kritickém okamžiku sovětů. I v paktu Kellog- gově viděl Čičerin jen nový pokus izolovat Rusko, soustředit ostatní a postavit proti němu jednotnou frontu států kapitali- stických. Když protestoval proti tomu, že nebyl přizván k jed- nání, spatřovali v tom mnozí jen hledání alibi pro případ, že by se mu vytýkalo, proč Rusko nepřistupuje. Zatím pravý opak byl pravdou. Čičerin se vskutku hlásil k účasti a třeba byl vy- staven těžké prestižní zkoušce: Rusko musí přistoupit doda- tečně a bezpodmínečně — chápe se přece ochotně příležitosti přistoupiti a je rád, že může tak učiniti současně s původními interesenty. Obavy Ruska pramenily hlavně z té okolnosti, že výhody smlouvy se budou vztahovat jen na podepsané a ostatní — tedy také sověty — budou »vogelfrei«. Když se ukázalo, že jeho okamžité účasti nestojí nic v cestě, chopilo se radostně příležitosti. Doktríně činí se zadost ryze teoretickou kritikou. Neprátelé ruské revoluce uvidí v tom ovšem nový důkaz její slabosti, evropskou politiku však již dávno neláká žádná účast v opravování Ruska, byť se jevila slabostí nynějšího režimu sebe lákavější. Úkol by totiž ani dobytím Moskvy nebyl nikterak vyčerpán. Proto není pochyby, že všichni přijmou rádi ruskou ruku podanou k míru, byť ne k smíru.

R. P.

U nás tak, v Moskvě onak.

Výše píšeme o trapných rozpacích, které připravila Moskva evropským komunistům, ze všech sil agitujícím proti Kellog- govu paktu, jako agitují proti všemu, od čeho se dá očekávat trochu konsolidace. Neboť konsolidace je smrtelný nepřítel ko- munismu. Agitace proti Kelloggovu paktu jistě — jako všechno ostatní — byla zahájena na popud z Moskvy. To tedy sovět- ské Rusko nemělo evropským komunistům dělat, aby teď se samo k podpisu paktu hlásilo. »Rudé Právo« ještě nemělo čas přisedlat a prohlašuje Kelloggův pakt za »přípravu k příští válce« — ovšem protiruské — a za »novou imperialistickou ofensivu Ameriky, zahalenou do masky Kelloggova paktu«. Jestliže tomu tak je, jak vysvětlí »Rudé právo«, že sovětské Rusko hodlá se účastnit těchto příprav k válce proti sobě a že

spěchá, aby pomáhalo držet masku na tváři Ameriky? Redaktoři »Rudého práva« nemají lehký život; musejí mít před sebou dva papíry, jeden na pravo a druhý na levo; na tom na levo posuzují Kelloggův pakt, daně, armádu, diplomatickou nádheru, trest smrti, nezaměstnanost atd., pokud se vyskytnou v sovětském Rusku; na tom na pravo posuzují Kelloggův pakt, daně, armádu, diplomatickou nádheru, trest smrti, nezaměstnanost atd., pokud se vyskytnou také v jiných státech než v Rusku. Poněvadž tón na obou papírech je velmi rozdílný, musejí redaktoři »Rudého práva« dávat dobrý pozor, aby si je nespletli a aby na př. truchlivé a zdrcující perspektivy, které malují za nezaměstnaností v Anglii, nezamíchaly se do řádků, kde je posuzována nezaměstnanost v Rusku, aby otázku trestu smrti neposuzovali stejně v Československu jako v Rusku a aby agitací řádky proti Kelloggovu paktu se omylem nedostaly do článku, v kterém budou musít vyložit přistoupení Ruska k této smlouvě.

Věda a profesori.

V anketě »Volných směrů« promlouvá p. prof. Rádl o stavu naší vědy a soudí, že, ač se stalo leccos dobrého po vnější stránce, vlastní tvořivá práce vědecká byla odstavena; jest jakýsi nevyjasněný stav, »ani přírodověda, ani vědy fyzikální a chemické, ani zájem filosofický, ani sociologie nejsou na onom stupni, na jakém byly u nás koncem minulého století«; úkolem československé vědy je prý prohloubení a zintenzivnění vědecké práce. — Nechtějící nic z toho vyvozovat proti p. prof. Rádlovi a soudíce, že také on jen podlehl nutkání doby, musíme přece jen připomenouti, že on sám je příkladem, kterak vědec zanedbává svůj vědní obor, nepěstuje »vlastní tvořivé práce vědecké,« ale věnuje se tomu i onomu. Sám by ze svého případu mohl říci něco o úpadku přírodovědy. Doba je zpolitizována a vědci chytají se veřejné činnosti, universitní profesori cítí svrbění politické a náboženské, a každý touží, státi pokud možno před velkým davem. Vědecká práce za zavřenými dveřmi připadá jako něco šedivého. Sám p. profesor Rádl diletoval od převratu už skoro ve všech oborech veřejného zájmu a dal skoro zapomenouti, že má obor své »vlastní tvořivé práce vědecké,« která ovšem nemá s »Válkou Čechů s Němci« nic společného. Není to ovšem jediný universitní profesor, který opouští svůj obor a plaví se k novým břehům. Pan profesor Nejedlý hospituje v komunistické straně, fysiolog p. prof. Mareš zabývá se více rukopisy a Masarykem než fysiologií a věda dojde zase k tvořivosti, až se jí vědci spokojí a odejdou z náměstí do své pracovny.

Pravý stav katolické církve.

Namítali jsme často proti protiklerikálním bojovníkům, že nedovedou vyčkati času a toho přirozeného oslabení katolické církve, které už blízká doba přinese; říkali jsme, že je škodlivě lámat věci přes koleno a překotnou akcí budít reakci. Dnes, kdy katolické strany v tomto státě jsou na vrcholu své moci, je církev katolická již jímána úzkostlivými obavami o budoucnost, děsí ji zejména nedostatek mládeže a dorostu, Proto bojuje církev tak úsilovně o školu; nepodaří-li se jí zmocniti tohoto místa, kde se formuje mládež, bojí se, že bude v příští generaci zdecimována. O tom, jak to vypadá v kněžském dorostu, prozradil v těchto dnech něco v »Lidových listech« dokonce biskup královéhradecký, dr. Karel Kašpar. Jde-li katolický biskup s takovými věcmi do denního listu, musí být situace už vážná. Píše:

»Jestli v diecesi mé řada kněží, kteří s nevšední obětavostí spravují dvě (ve dvou případech dokonce tři) farní osady. K tomu dlužno uvážit, že v diecesi je dnes přes 200 kaplanských a katechetských míst pro nedostatek kněží neobsazeno. Biskup královéhradecký byl snad první, který

z té příčiny u nás zavedl laické katechety. Každý biskup, jsa si vědom těžké zodpovědnosti v hodině smrti za blaho duší mu svěřených, sám uvažuje, jak nedostatku kněžstva odpomoci. Proto také biskup královéhradecký založil Spolek pro dorost kněžský a pečuje o to, aby alespoň v dohledné době poměry se nevytvářely katastrofálně.«

Fakt je, že už i v Praze někde vyučují náboženství učitelky. Církev katolická nikdy příliš nedůvěřovala, že zjevná pravda se v lidech projeví bez kněžského příspěvku a věděla, že málo kněží znamená málo věřících. Vzhledem k těmto faktům a vzhledem k tomu, že i královéhradecký biskup mluví už jen o odvrácení katastrofy na »dobu aspoň dohlednou«, nemusí být v našem protikatolickém táboře žádná netrpělivost a neměl by se zlobit, když lidé dožijí ve své víře.

Úspěch.

»Večerní list« p. Stříbrného přináší zarmucující oznámení, že vydá ze sebe odnož, která počne vycházet od 10. září pod jménem »Expres Večerního listu«. Podle jednomyslného názoru bylo jednoho »Večerního listu« až dost; dva »Večerní listy« jsou rozhodně pozoruhodná nepřízeň osudu vůči této zemi. Budou tedy tiskové podniky p. Stříbrného rozprádat své historky (na něž se už ani název choulostivé nebo košilaté nehodí, protože jen člověk vzácné necitlivosti by šel mohl označit toliko za choulostivé, a protože košile je jen nepatrná a rychle padající překážka v těch historkách) dvakrát denně; co tento tiskový koncern ráno nechá na čtenářích nezkaženo, večer dodělá. A pan Stříbrný sám zajisté i nadále hodlá považovati houfný prodej svého listu, věnovaného sensacím všech druhů (k nimž — jak doufá — přijmou čtenáři nádavkem i jeho mínění o Benešovi), za úspěch svého politického genia, místo aby to považoval, jak se sluší, za doklad anarchie, nevychovanosti a poválečné demoralisace doby. »Večerní list« ve vítězných fanfárách, jimiž oznamuje zrození svého, podle vši předvídatosti patrně ani o chlup lepšího bratra, praví: »Nemáme místa na zbytečné polemiky všem závistníkům. Místo neplodného hádání — odpovídáme všem tímto činem.« Což o to. Pan Poupě, který před válkou vydával »Echo Prahy«, místo neplodného hádání s těmi, kteří říkali, že by se měl stydět, odpovídal také jen činem: obyčejně si koupil nový dům. Snad se tedy »Večerní list« nemylí, mluví-li o svém úspěchu: svět nejde přesně podle morálních a gentlemanských pravidel, a tak v něm i leccos mizerného může mít úspěch. Ale v jednom se »Večerní list« rozhodně mylí. To tam, kde jako majitel rychle vzrůstajícího vepříka mluví o závistnících. Nenajde se, kdo by majitelství »Večerního listu« v rukou bývalého několkonásobného ministra a náměstka předsedy vlády a muže 28. října považoval za příčinu k závistí. Lidé neopak říkají: dobře mu tak. Jako konec kdysi slibné politické kariery to opravdu není nic k závidění. Snad by se to mohlo brát jako slušný začátek pro někoho, kdo se chce žít jakýmkoliv způsobem. Hledě při tom více na peníze než na mínění, jaké o sobě vzbuzuje.

Mezinárodní obtěžování.

»Paříž, 29. srpna. (United Press.) Napiaté poměry na italsko-francouzské hranici povedou ještě patrně k vážnému formálnímu protestu francouzské vlády... Itálie zavřela hranice proti Francii drátěnými záseky a nad to ještě rozestavila ozbrojené pohraniční stráže, které mají rozkaz střítet na každého, kdo chce neoprávněně překročit hranice. Mimo to je podél hranic všude fašistická milice, ačkoliv vlastně není žádný důvod, obávat se nepřátelských úmyslů Francie.«

Protože opravdu není žádný důvod, proč by se Itálie měla

obávat nepřátelských úmyslů Francie (ve Francii zajisté ani jeden člověk nemyslí na to, aby táhl na Itálii, a drátěné záseky na hranicích jsou čiré donquichotství), je to vše jen hraní na vojáčky, nepřijemné proto, že je to vytrvalé obtěžování mezinárodní veřejnosti, která věru nerada slyší tak dokonale zbytečné harašení šavlí. Což se fašismus neumí jinak bavit? Trapný je naprostý nedostatek jakéhokoliv smyslu v takových pohraničních hrách, které mají jen ten smysl, že udržují při životě jisté staré špatné zvyky.

POLITIKA

Jano Obuch:

Tak tedy Hodža.

Můj článek »Z galerie slovenských politiků«, uveřejněný v 33. č. »Přítomnosti«, vzbudil na Slovensku, hlavně v agrární straně trochu více pozornosti, než si zasluhoval. Dokonce vyvolal odpověď ve »Slovenském Denníku«, jejíž rozčilený ton mne přesvědčuje o tom, že jsem řekl trochu pravdy. Považuji však předem za svoji povinnost říci jedno: jméno Jano Obuch je pseudonym. Ale za tímto pseudonymem se neskrývá, jak »Sl. D.« naznačuje, pan redaktor Jeronym Holeček, ale někdo jiný, jenž — až bude třeba — se přihlásí sám.

A nyní tedy Hodža.

*

Na Slovensku se vždycky říkalo, že politika je panské huncútstvo. Politika v Uhrách byla a je i dnes v Maďarsku doménou několika osob, několika rodin. To jest ona orientální politika, s níž souhlasiti nemožno, jmenovitě dnes a nám, kteří jen věříme, že demokracie je věcí všech a že tedy i politika v demokracii smí býti záležitostí všech. Zdá se však, že zde je první sémé rozporu a že odtud počínaje, se trochu rozcházíme. Demokracie, toť také diskuse, kritika a odpovědnost. Jenže my rozumíme té diskusi a kritice oboustranně, to jest: jako s námi smějí diskutovati politikové a třeba ministři, smíme s nimi diskutovati i my, prostí kmáni. My na př. jsme toho názoru, že když pan ministr Hodža řekne, že slovenské umění potřebuje shovívavé kritiky a tím jaksi jako representant a zástupce státu vydá dobrovolně slovenskému umění testimonium paupertatis, že my, třeba bychom postiženými nebyli, řekneme, že s tím nesouhlasíme. To je tak asi příbližně podstata kritiky.

Není naší povinností chváliti ministry tam, kde jednají správně a dobře: proto jsou postaveni na čelo státu, aby správně a dobře jednali. Ale nutno otevřeně, upřímně a s veškerou rozhodností postaviti se proti té hodžovské methodě, která vyhrožuje! A je třeba odsouditi toho Hodžu, který před týdnem, měsícem či rokem odsuzoval protičeskou taktiku slovenské strany ludové a dnes, při příležitosti martinských slavností, ve funkci ministra terorizuje universitní profesory a oživuje luďácké heslo: »Von s Čechmi!« Když pan ministr Hodža řekl *a*, měl také říci *b*. Kteří Češi to jsou, jež ze Slovenska odstraní? Pan ministr Hodža zavádí svým bojem proti universitním profesorům metodu maďarského ministra školství hraběte Klebels-

berga. A to je to nejsmutnější, že nikoliv my zapomínáme, kde jsme, ale pan doktor Hodža.

*

Odvážil-li jsem si kritisovati pana ministra Hodžu a několik agrárních politiků, nešlo mi o ně jako o osoby. Jde o něco více. Jde o kritiku směru, kterým dnes nejen agrární strana, ale celá koaliční politika a zase v první řadě na Slovensku, je vedena. Nejde o osoby, ale o metody. A jde přímo o metodu hodžovskou. Uvedl jsem výše malinké příklady jeho metody a ty snad stačí, abychom se směrem jeho politiky nemusili souhlasiti ne snad proto, že jde o stranu agrární, ale proto, že tato metoda škodí republice a v první řadě Slovensku. Máme dostatečně důvodů pro to, abychom s Hodžou nesouhlasili. Kdo nám to může zazlívát? Či už diktatura strany agrární jde tak daleko, že bude pro názory a přesvědčení odstraňovati nejen universitní profesory, ale i svobodné a neodvislé novináře?

*

A ještě maličkost. Dějiny české politiky mohou se pochlubiti jednou vzácnou postavou. Ladislav Rieger kdysi v politickém zápase za práva národa českého ztratil celé svoje jmění. Český lid z vděčnosti odevzdal mu národní dar, z něhož Rieger užíval však jen úroků, kapitál ve svém testamentě odevzdal opět národu. To byl jeden druh politické morálky. Druhý druh definuje agrární »Slovenský Denník« (z 31. VIII. 1928.) takto: »Akokoľvek sa to niekomu zdá byť neuveriteľným, tvrdím o môžem dokázat pred akýmkoľvek nestranným súdom, že poprední politikovia a senátori Republikánskej strany by si boli mohli získat ľahšie slušného majetku (na základe svojich schopností a zásluh) keby neboli poslancami a senátormi.« Nuže, záleží pouze na mravním charakteru člověka, kterou z těch dvou zásad učiní zásadou svou. Až pan ministr Hodža místo vyhrožování a terroru začne hlásati politiku obětí a obětování nejen prázdných slov a frází, ale i jmění pro celek, potom budu první z těch, kteří před ním smeknou. Až agrární strana zahájí politiku obětí pro republiku, potom bude čestno pro nás podá-li nám některý z jejích členů ruku.

*

S ministrem Hodžou nelze souhlasiti v mnohém. Avšak v první řadě nelze souhlasiti s jeho sofistikou. Pan ministr Hodža hlásal v Turč. Sv. Martinu, že ten, kdo bije do osob, škodí národní a státní věci. To je sofistika. Právě osoby, které jsou nositeli a tvůrci ideí, třeba vzíti pod pitevní nůž. Vřed se léčí jen odstraněním příčiny hnisání. Ideová rakovina se léčí odstraněním jejich nositelů. Pan ministr Hodža a celá jeho intelektuelní suita je zvyklá udělovati mravní naučení všem, kdož nepatří do jejich strany, celá ta suita považuje se za oprávněnu káratí vše, co se jí nelíbí, a vystavovati vysvědčení stran slovakismu či čechoslovakismu: ale právě tito lidé to jsou, kteří nestrní kritiky jiné, z protivného tábora přicházející. Jakmile ozve se otevřeně a jasné slovo, proti nim namířené, bědují nad zrazováním československé ideje jak Jeremiáš nad Jerichem. I to je sofistika. Idea, je-li zdravá, přetrvá pád svého tvůrce. Ale špatná idea žije tak dlouho, dokud jejího nositele neodstraníme. Idea československé jednoty přežije všechny její dnešní zastance ze strany agrární.

LITERATURA A UMĚNÍ

Ferd. Peroutka:

Osmnáct let po Tolstém.

II.

Heroická, rytířská, podnikavá, vzrušená Evropa, šťastná i nešťastná ve svém usilování, byla Tolstému cizí. Smiřoval se s Evropou vlastně jen tam, kde se trochu podobala Číně. V podstatě, myslím, nevěřil mnoho ve význam lidského jednání. Napsal ve »Vojně a míru« historii Napoleonova tažení do Ruska, aby ukázal, že jednati je neprospěšnější než nejednati, a že

»Napoleon, který představuje nám ředitele celého tohoto tažení (jako divochům se zdálo, že figura vyřezaná na přídě korábu je síla, která řídí koráb), po celou tu dobu své činnosti podobal se dítěti, které, držíc se za tkaničku, přivázanou uvnitř kočárku, domýšlí se, že jej řídí«.

V západní Evropě se celé generace učily od Napoleona vůli a energii. Tolstoj dokazoval, že tu žádné vůle ani energie nebylo, jen náhody: jako figura, vyřezaná na přídě korábu... S velkou rozkoší vyličil, kterak pasivní, váhavé, těžko se hýbající Rusko porazilo Napoleona, tuto summu aktivnosti, a porazilo jej patrně tím, že jaksi méně vedlo válku a spoléhalo se na čas a na přírodu. Snad ještě nikdo z těch, kdo psali o tomto ruském tažení, neodvážil se srovnávat velitele ruských vojsk, Kutuzova, jenž proslul váhavostí, s Napoleonem. Tolstoj nejen že se odvažuje srovnávat, ale velmi staví Kutuzova nad Napoleona, tento »nejnicotnější nástroj dějin«. Velmi ironicky popisuje Tolstoj aktivnost Napoleonovu: důležitě vydává rozkazy, ale ukáže se, že jeho bitevních rozkazů buď nebylo uposlechnuto nebo že byly již dávno vykonány, a že bitva se odehrávala nezávisle na něm. To byl Kutuzov jiný chlapík: poznal, že neporoučí o bitvě, že bitva nezávisí na něm, a proto se do ní co nejméně míchal, dáváje věcem volný průběh; studoval ducha vojska, při bitvě samé choval se téměř nečinně, jen tu a tam pokusil se ovládnout ducha vojska. Napoleon prohrál ruské tažení, protože se příliš snažil vésti. Kutuzov vyhrál, protože se mnoho nehýbal a klidně se sám dal vésti. V tom smyslu je »Vojna a mír« hymnou na ruskou pasivnost, jež tu zvítězila nad nejskvělejší evropskou aktivností devatenáctého století.

»Popisoval jsem hlavně rok 1812«, píše Tolstoj v doslovu, »v němž nejvíce vypukle vyniká zákon předurčení; nemohl jsem připisovat význam skutkům oněch lidí, jimž připadalo, že řídí události... Činnost těchto lidí byla zájímavá pro mne pouze ve smyslu ilustrace onoho zákona předurčení, který podle mého přesvědčení řídí historii, i onoho zákona psychologického, který nutí člověka, vykonávajícího nejnesvobodnější skutek, falšovat ve své obrazotvornosti celou řadu úsudků, majících za účel dokázati jemu samému jeho svobodu.«

Tak ironicky, jako na Napoleonovu aktivnost, díva se Tolstoj na celou evropskou aktivnost, na tu, jež povýšila tento světadíl nad ostatní. Nauka o nebráněním zlu — to je jen část celkové nechuti Tolstého k jednání; činy vnášejí zmatek, tedy i ty činy, které chtějí

bránit zlu, vnesou konec konců jen další zmatek. Zde se nesmíme klamati: věříme-li ve smysl lidských činů, v rozumnost snahy uspořádat svět, pak naše místo není po boku Tolstého. Ani jeho slavná literatura nikdy nelíčí činů, nýbrž vždy prosté bytí; všechna jeho velikost byla právě v líčení prostého bytí. R. 1858 psal: »jsem v plném žaru snů o tom, že jsem rostlina, která teprve nyní rozpučela, a s druhými budu prostě, klidně a radostně růsti na Božím světě.« Tento rostlinný ideál musil ovšem být ve stálém sporu s evropským prometheovským živlem: jaká pak aktivnost pro rostlinu? Když ve válce turecké odjížděli z Ruska dobrovolníci na pomoc Srbům, kteří byli Turky mučeni a zabíjeni, ani to ovšem neodpovídalo rostlinnému ideálu Tolstého, i odhodlal se pokládat dobrovolníky za trhaný: »V osmdesátimilionovém národě najdou se vždy... desetitisíce lidí, kteří pozbyli svého společenského místa, nepořádných lidí, kteří jsou vždy hotovi vstoupiti do bandy Pugačevovy nebo jíti do Chivy, do Srbska.« Levin v »Anně Karenině«, kterému vkládá Tolstoj do úst své myšlenky, rozumuje: »Já sám jsem lid a necítím pro utiskované Slované nic.« Bylo sice pravda, že Turci vypichují Srbům oči — ale mravní zásady Tolstého nedovolovaly tomu brániti. Cítíme nepochopitelnou nám složitost takových mravních zásad. Tolstého stanovisko k srbsko-turecké válce dalo podnět k jedné z nejslavnějších ruských polemik. Dostojevský, také vášnivý křesťan, ale zcela bez buddhismu, který byl patrně hlavní složkou Tolstého křesťanství, přichvátal všecek rozhněván: »Máme-li raději trpěti, aby Turci propichovali dětem oči, jen abychom nějak nezabili Turka? Ale to by bylo převrácení pojmů, nejhloupější a nejhrubší překroucení citu, úplné převrácení lidské přirozenosti.« V té věci zajisté cítíme s Dostojevským a vůbec nedovedeme cítit s Tolstým: také nám schází potřebná dávka buddhismu, bez níž toho nelze pochopit. Tolstoj ostatně přímo pravil o Dostojevském, že by se potřeboval seznámit s učením Konfuciovým nebo buddhistickým; to by ho prý uspokojilo. Dostojevského aktivnost si vysvětloval tím, že »v krvi měl cosi židovského«. Tolstoj, tvoře své náboženství, složil také vlastní modlitby, a v nich se praví: »Raduj se, když tě tupí!« Ale zcela schází v díle Tolstého takový tón: raduj se, že jsi něco vykonal. Snad proto, že to také zcela scházelo v životě mužickém, v tomto nejvyšším ideálu Tolstého. Ale nikde nám Tolstoj nepraví, že mužici dovedou krásně žít: počal je uctívat, když poznal, že dovedou krásně umírat. A proto, aby tak se umíralo, je třeba odvrhnout všecko ostatní, co tomu překáží a co poutá k životu. V Gorkém už přicházelo nové, aktivní Rusko, které mávlo rukou nad pasivitou, trpělivostí, nebráněním zlu, radostí z potupy a všemi ostatními cnostmi Tolstého. A Gorký ve jménu tohoto nového Ruska takto posoudil Tolstého:

»Jako národní spisovatel ztělesnil v sobě Tolstoj všechny nedostatky, připravené nám historií; jeho passivism je nezdravé kvašení staré ruské krve, otrávené mongolským fatalismem, a — abych tak řekl — chemicky nepřátelské západu, s jeho neustálou tvůrčí prací, pevným, činným protivěním se zlu. V něm je minulost, kterou jsme již počali přežívat. Touží lehnutí si přes cestu národa k životu aktivnímu, vyžadujícímu od člověka největšího úsilí všech duchovních sil.«

»Nebráň zlu násilím — pravil Tolstoj. V tomto kazateli

spočívá něco zvráceného a zahanbujícího, příbuzného zlému posměšku. V Rusku násilí nabylo rozměrů, zarážejících bujnými rozměry. Beztrestná libovůle proměnila Rusko v jediný žalář, kde služebníci mocí olupovali miliony lidí a hráli si s nimi jako kočka s myší. Těmto na smrt zmučeným lidem bylo řečeno: Nebraňte zlu, trpěte!... Neznám většího nepřítele života nad Tolstého. Chce smířit mučitele i mučedníky. Ale já nemohu, dopustit mezi nimi smíru... Tolstoj, tento největší genius, prokázal své temné, nešťastné zemi špatnou službu.*

Pro vše to, co bylo a co ještě bude, a poněvadž se ještě neblíží konec světa, nemůžeme jít cestami Tolstého. Nemůžeme se rozejít ani s vědou, ani s civilizací ani s bráněním zlu; ale chceme z nich učinit své sluhu, ne své pány, chceme je rozumně ovládnout; Tolstoj hned myslil na vyhlazení. Nedává nám pro dnešek žádného poučení; představuje vznešené složení rukou v klín, nejslavnější, jaké kdy bylo. Tisíce lidí jezdilo do Jasně Poljany, aby se naučili, jak skládat ruce v klín a myslet, že se tím přispěje k vítězství něčeho dobrého. Bylo by možno přijmout Tolstého filosofii padesát let před koncem světa. Odmítal kulturu a civilizaci, protože dosud není majetkem chudých. Dnes ani ti, kdo vedou chudé, a chudí sami neodmítají ani kulturu ani civilizaci, ale snaží se, aby byla i jejich majetkem. Socialismus — bohudík — už dávno překonal takové popírání civilizace: nikterak ji neodmítaje, chce se jí jen zmocnit. V Tolstém žilo něco z nejprimitivnějšího, obrazoboreckého socialismu. Nebylo žádného rozdílu mezi ním a dělníky, kteří rozbili první textilní stroje. Poněvadž mužíci nechodí na universitu, vůbec nikdo nemá chodit na universitu. Byla v něm hluboká nevážnost ke všem institucím, ať to byl zákon, církev, parlament, strážník, nemocnice nebo cokoli jiného. Radil spoléhat se jen na mravní zákony, uložené v člověku. Ale lidstvo už dávno, poučeno zkušenostmi, z nichž každá stála krev a životy, odmítá nečinně spoléhat se na to, že v člověku vždy samy od sebe se budou projevovat mravní zákony; ani moderní lidstvo neodmítá ovšem mravních zákonů, ale chce účinně pomáhat k jejich vítězství. V tom je rozdíl od Tolstého.

*

Muž, který došel k takovýmto závěrům, musil mít poněkud zvláštní duši. Mnohé z jeho filosofie bylo jen jeho osobní nutností, jen léčením sebe samého. Duše Tolstého byla pichlavá jako ježek. Sebereme několik svědectví.

Merežkovský praví, že nepolitičnost, neúčast Tolstého na věcech sociálních pochází z jeho »divokosti«, která je zároveň snad nejdůležitější pramen jeho geniální tvorby; všichni Tolstojové prý měli tuto divokost; jeden z nich se dal tetovat. Turgeněv pravil: »Tolstoj nikdy nevěřil v upřímnost lidí. Každé duševní hnutí se mu zdálo falš.« Byl jedním z nejsvárlivějších lidí, dokud nesestarál, zásadně míval jiné mínění; v hádce vyzval i Turgeněva na souboj. Když sestarál, pustil se do dlouhého, stejně ohnivého sváru se světem. Potřeba odporovat byla mu vrozena; bývalo to první, co ho obvykle napadlo. Dobrý příklad podává Birjukov ve své biografii Tolstého: jednou byl nucen podrobit se malé operaci a byl chloroformován; když se probouzel z omámení, tu, ještě v málo vědomém stavu, už se v něm vzbudila jeho odporující přirozenost, a zvolal na doktora: »Nestydíte se, takhle se

mnou jednat?« Stačilo, aby viděl gramofon — a už se počal i s ním přit: »Jak protivný je ten gramofon a jeho trouba!« Gorký, který s ním žil nějakou dobu, praví, že je v něm jakési »odpírání všem tvrzením«, »drzé a pátravé buřičství Vasky Buslajeva a kdesi se v něm tají i čaadajevský skepticism«; »má drzý rozum, ten starý čaroděj«. Tolstoj jednou takto mluvil o Dostojevském: »Byl člověkem bujného těla — rozzlobí se, na lysině mu boule vyskočí a ušima hýbe.« Ale i Tolstoj se takto dovedl zlobit, až do hýbání ušima. Byl prchlivý, a jednou, když mu úřady udělaly nějaké příkoří, hrozně se rozčilil: »Teď jsem tak podrážděn, že jsem fysicky i duševně nemocen, a nemohu na nic myslet, kromě na to, proč trápí člověka, který každého nechá na pokoji.« Vyjděme od této anarchistické přecitlivělosti: není-li pochopitelné, že člověk, který je takto podrážděn, hledá cestu nejmenšího odporu, a dojde až k tomu, že na světě bude nejlépe, až nebude ani státu ani úřadů, které dráždí? Analýsa povahy Tolstého je velmi důležitá pro poznání jeho filosofie, která není nic jiného než hledání podmínek, za nichž by mohl dojít klidu a štěstí. Dráždivý člověk vždy chce zjednodušit své okolí: Tolstého dráždivost byla i rozumová, proto chtěl zjednodušit celý svět, aby se rozumu v něm vedlo pohodlněji.

Myšlenka na smrt musí mít katastrofální účinky na takovou povahu: »rozprášily se všechny illuse života«, pravil, vida umíratí svého bratra Nikolaje. Od té doby hledá jen, jak uniknouti pocitu hrůzy ze smrti: to je východisko jeho slavné cesty za náboženstvím. Jeho buřičský duch nemůže ovšem uznat pravoslaví; vytváří si svoje vlastní náboženství bez boha, ale »skýtající již blaženost na zemi«. Jeho ohnivě potírání smyslnosti dává tušiti, že sám byl člověk, který velmi trpěl pod vlastní smyslností. Praví ve »Zpovědi«: »Bez úžasu, ošklivosti a lítosti srdečné nemohu vzpomenouti na zašlá leta. Lež, krádež, smilstva všeliká, chlast, násilí, vražda —. Nebylo zločinu, kterého bych nebyl páchal...« Vlastní smyslnost mu nepochybně působila takové obtíže, že se nejen sám od ní odvracel, ale chtěl, aby všichni se od ní odvrátili; neměl ze svých smyslů té rozkoše, jako lidé harmonicky organisovaní. To, co praví ve svých traktátech o lásce, je nicotné a stařecky jedovaté. Jeho žena o něm řekla: »Nikdy mne nemiloval, jako já jeho milovala. Já, když ho potkám nebo když ke mně přijde, cítím: ach, to je mi radostně! Ale Lev Nikolajevič praví, že láska je poklesek a že není potřebí lásky výlučné...« Jaký to krásný protiklad živé ženy a geniálního pedanta, který si nedovolí, aby mu bylo radostno, když uvidí svou ženu, poněvadž »cit lásky výlučné« brání citu lásky ke všem! Merežkovský posoudil tuto »lásku obecnou« takto: »Tolstoj nikdy nikoho nemiloval, protože všechny milovat znamená nikoho nemilovat«. A Turgeněv řekl o Levinovi z »Anny Kareniny«, ve kterém Tolstoj zpodobil sám sebe: »Jak jsi mohl vůbec jen okamžik věřit, že Levin je schopen vůbec někoho milovat? Ne, láska je vášní, která ničí naše vlastní já.« Zcela Tolstému scházela laskavý a kamarádský duch. Byl to učitel lásky k lidem — bez laskavosti. Lásce k lidem se chodíme k němu učit asi jako matematice — tak je to složité, rozumové a takové těžké jsou tu příklady k vypočítání. Na příklad, proč nesmíme nenávidět onoho Turka, který vypichuje dítěti oči. Nebo proč nikdo nesmí nenávidět Stolypina, který mučil Rusko. Jen člověk, který špatně

ovládal své city a stále se musil obávat jejich překypění, mohl dojít k pokusu o takové vyhlazení energických citů.

*

V Tolstém mysliteli obdivujeme genia, jehož většina poučení je nám však nepotřebná, poněvadž se postavil proti vývoji času. Tolstoj umělec nechť nám odpustí, co jsme musili říci o Tolstém mysliteli. Spisovatel Tolstoj právě tak málo bude kdy přežít nebo překonán jako Homer. Tu — jak jsme již řekli — z Tolstého hrobu věčný život září. Dnešní spisovatelé jsou proti němu většinou jen ješitní popisovači papíru. Kdyby měli více svědomí, prchali by poděšeně ve výčtkách svědomí před spoustou nefalšovaného života, který je zachycen do »Anny Kareniny« a »Vojny a míru«. Jejich koketní sloh je jako barevná limonáda před vznešenou prostotou Tolstého, k níž má sílu jen ten, kdo přišel povědět velký obsah. Tolstoj řekl: »V literatuře třeba zachovati jakýsi druh panictví a vysloviti se jen tehdy, když se to stane nutným... Je nutno, aby byla taková potřeba psátí, že bych se jí nemohl zbavit jako kašle.« Který z dnešních spisovatelů ještě cítí něco takového? Opravdu, proti Tolstému vypadá moderní literatura jako zdvihání papírového závaží.

Jean Prévost:

Lidská tvář ve filmu.

Protože je objektiv zvětšovací sklem, chtěl bych se pokusit prostudovat lidskou tvář do poslední podrobnosti ve prospěch režiséra, herce i diváka.

I. Čelo.

Čelo bylo až doposud nezjednanějším částí obličeje. Příliš mnoho líčidla z něho často udělalo beztvárnou hmotu, nebo je změnila přehnaná kresba stínů v kubistickou černo-bílou kompozici. U špatných herců doprovázejí pohyby čela bez jakékoli souvislosti grimasy ostatního obličeje. Čelo vyjadřuje vždy samozřejmě tvar lebky. Tvar lebky znamená již sám pro sebe něco: rovné čelo jest důkazem lepšího mozku než šikmé. Rovné čelo řeckých soch, připomínající průčelí chrámu, je sice vznešenější, ale ne tak výrazné jako vypuklé čelo (jehož extrém vyjadřuje posmrtná maska Beethovenova nebo mramorové poprsí, které se pokládá za autentický portrét Sokratův). Ale Řekové, hlavně alexandrijští, a v naší době všichni akademičtí umělci si udělali konvenční pravidla, která jsou mnohem přísnější a omezenější než sama příroda. Šikmé čelo posmrtné masky Pascalovy, lebka Victora Huga nebo Bergsona vyjadřují zřetelně jejich mohutnost docela jiným výrazem než akademickou formou. Režisér by musil znát masky nebo podle přírody brané fotografie četných jednotlivců, vyznačujících se tím neb oním geniem nebo neřestí, a podle toho vybírat hlavy svých herců. Jediná změna, která se může předpokládat na vnějším zjevu tvaru lebky, je zvýšení čela oholením vlasů až do určité výše, a zesílení hrbolekú obratným odstíněním. Při tom se však musí dbát, aby ménící se světlo a pohyblivost kůže na čele nezkazily naprosto tuto metodu.

Hlavními výrazovými prostředky herce jsou svaly. Sval frontalis, který jde od obočí ke kořenům vlasů, je široký, ale plochý a pouhému zraku neviditelný. Oba oboční svaly, které se klenou a stahují, když se mračíme, jsou velmi znatelné. Pod čelem zmiňují se pouze o hořejší části svalu orbicularis, který se táhne kolem oka. Orbicularis se stáhne, když přimhouříme oči; je to sval, kterým udržuje snob svůj monokl, aniž by

svraštil obočí. Když zatneme zuby, cítíme po stranách oba široké a silné svaly spánkové. Nejlepší pokus, jak posoudit sílu svalu temporalis u někoho, je nasadit mu tuhý klobouk, dát mu žvýkat gumu a dívat se, jak se při žvýkacích pohybech pohybuje klobouk. Ve filmové komedii by se těmito pohyby mohlo docílit přehnaného výrazu buď namahavého žvýkání nebo důkazu o tuhosti pokrmu.

Jaké pocity se mohou vyjadřovat na čele? Tato část těla je od srdce a plic velmi vzdálena a nesouvisí nijak s mimovolnými reflexy nervového centra. Proto vyjadřuje čelo jen duševní pohnutí, která může vůle ovládnout. Je známo, že nemůžeme ovládnout začervenání nebo tlak krve, ale stačí pouhá vůle, abychom ukázali, jak se říká, chladné čelo.

Nejdůležitější z těchto výrazů je údiv, při kterém se vytáhne kůže na čele vzhůru a složí se do záhybů. Nejlehčí je vyjádřit pozornost, při které se objeví dva vertikální záhyby nad nosem. Silné soustředění nebo bolest vyjadřují horizontální záhyby. A při tom se rozeznává několik případů. Utrpení pasivního tvora a většiny žen se vyjadřuje ve více méně hlubokých, ale většinou horizontálních záhybech. V krajním případě, jako při mučení nebo děsu, se tyto horizontální záhyby uprostřed ohýbají a na koncích stahují. U energického tvora, který má silně vyvinuté oboční svaly, naběhnou vertikální záhyby a objeví se i horizontální. Chce-li někdo vyjádřit pouhou a naprosto ovládanou energii, musí jen trochu svraštit obočí a napnout spánkové svaly, které pak vrhají se strany na oční bulvy dlouhé a zřetelné stíny.

Většina dobrých herců nalezne sama správný výraz. Mnohem obtížnější a přece velmi důležité pro jejich umění jest přejít z jednoho pocitu nebo dojmu k druhému. Do proto, že herec chce uvést do pohybu současně více svalů, a zatím nechává přirozené rozčílní obličej uvolněný. Kdo se namáhá a cvičí před zrcadlem, propadá často jinému omylu: vyjádří jeden pocit a nechává pak obličej chvíli neutrální, a pak teprve utvoří další výraz, čím ovšem ztrácí souvislost. Dejme tomu, že má někdo vyjádřit nejdříve překvapení a pak se rozhodnout k činu. Aby provedl správně všechny pohyby, musil by nejprve vytáhnout čelo do výše, pak svraštit obočí, a potom se stále staženým obočím mu musí naběhnout temporalis a stuhnout čelist. Chceli však někdo vyjádřit překvapení, které stoupá až k zmatku, a pak opět přejít ke klidu, musí mu na vytaženém čele naskočit horizontální záhyby, ty musí růst a pak opět mizet až je ve zmírněném výrazu opět znát dřívější vytažení čela. Zajímavé je také, že komikové, jejichž psychologická mimika je dnes mnohem vyvinutější, umí dosáhnout mnohem většího počtu efektů tím, že zdůrazňují jistý výraz jen na jedné straně čela, na druhé pak jen lhostejnost nebo opačný pocit.

Stává se ovšem, že každodenní život zmodeluje čelo hercovo jinak, než jak to potřebuje pro své role. Tak na příklad Menjou, který nikdy nehraje zvlášť energické role, ale v soukromém životě mnoho čte a musí při tom být pozorný, protože má slabé oči, má příliš svalnaté obočí pro své role.

II. Tvář e.

Ale doposud se nikdo nepokoušel změnit nebo zpohyblivět tváře jinak než líčidlem. Jejich tvar a pohyby se pokládají za přirozené dary, za část fotogeniky. Přes to se ví velmi dobře, že jak u mužů tak i u žen se může podle tvaru tváří nejlépe posoudit fyzická i mravní stránka člověka. Tváře jsou největší nepokryté plochy na dokonale oblečeném individuu.

Plnost nebo hubenost tváří odráží zřetelně povšechný stav osoby. Dnes již dovedou mnozí herci, když hrají v tomto ohledu zvláště nápadnou osobnost, na př. fakíra nebo neopak Budhu, podrobit se již dlouhou dobu před tím dietě, po které jim tváře

vyhubnou nebo se vyplní. Tady hraje úlohu něco, na co se až dosud málo myslelo: protože tváře nejrychleji vyhubnou, může se v jediném dni změnit znatelně vzezření člověka bĕháním, hladověním nebo parní lázní. Tento prostředek mi připadá lepší než načernění, kterého používá jeden z našich nejlepších současných herců, John Barrymore. Ve skutečnosti může různé ličidlo na tváři vyjádřit jen různé stavy, které zůstanou nehybné. Naproti tomu by mohl čistě nalíčený obličej, který prodělává změny plnosti zřetelný rozvoj, mnohem pohyblivěji použít této změny v mimické hře.

Tady je také ovšem hlavní svalstvo. Na tváři se rozeznávají dvě skupiny svalů. Jedny se táhnou od středu ven a rozšiřují se v tomto směru; druhá skupina, čelistní svaly, ohraničuje a rámuje tváře. Účinek, který se může vyvolat čelistními svaly, je prostý výraz energie při normálním napětí, bestialní výraz, když se čelist posune dopředu, zoufalství nebo naprostá rozervanost, když se čelist sem tam pohybuje.

Na přední části tváři jsou zřetelné svaly velký a malý zigmaticus. Malý jde od hořejšího rtu k vnějšmu koutku oka, vyvolává lehký úsměv a, když je napjat, výraz utajené bolesti. Uvádí v pohyb hluboké záhyby, které jdou u starších nebo od přírody měkkých lidí od nosu ke koutkům úst. Velký zigmaticus, který jde k oční bulvě, roztahuje tváře při výbuchu smíchu. Většina herců dovede rozehrát tento sval jen na jedné straně nebo alespoň na jedné straně více než na druhé, a tím dodávají svému smíchu lehčího, ironického výrazu. Úsměv, kterému se naučil Adolf Menjou v »Pařížské maitresse« od Chaplina, začíná, nemylí-li se, napětím malého zigmaticu a přechází pak na velký zigmaticus, čímž se rozšiřuje. Někdy postupuje tento pohyb v opačném smyslu. Tento pružný sval je se svými chvějivými a vlnivými pohyby nejvýraznější v naší fysiognomii; ostatně působí vždy na plátně vděčným efektem, protože v polovičním profilu naznačuje zřetelný stín.

Naprostou výjimkou je zvyk, který z toho udělal Chaplin, hlavně v »Zlatém opojení«: napne tento sval tak mechanicky a tak daleko jak možno, a vrátí jej rychle opět do dřívější polohy, a tím vyvolal svůj slavný nešťastný úsměv, ten výraz přehnané zdvořilosti, smíšený se strachem a trapnými, rychle přecházejícími pocity, který tak působí na široké obecnost.

Pomysleme ostatně také na hru Bustera Keatona, když se má smát a pomáhá při tom tvářím rukama. Tento nucený výraz, který je mnohem hrubší než u Chaplina, odpovídá rozdílu obou osobností. Konečně všimněme si, že protože je dlouho zdržované napětí diváku trapné, představuje působení tohoto svalu utrpení v nejprudší formě, když ustne ve výrazu nehybného úsměvu. Těmto hlavním dojmům pomáhají dva další svaly: buccinator pomáhá dělat »rybí hubu« a vyjádřit jisté stupně ošklivosti. Canius slouží jen k nadutí rtů.

Vedle těchto činných pohybů podléhají tváře také pasivním reakcím. Většinou vtažením nebo vyfouknutím vzduchu, Nadutí tváři dodává výraz hrubé ironie; omezí-li se jen na přední část, takže je spíše jakýmsi zadržným pískáním, podle intenzity a trvání, je výrazem překvapení nebo také ironie. Když se tváře nadmou, aniž by byly rty sevřeny, po dlouhém vydechnutí a vdechnutí, způsobí to výraz únavy a naprostého vyčerpání, nebo když se tváře chvějí, výraz přemáhaného hněvu.

Vzhled tváři v klidu závisí na tom, jaké napětí zůstane ve svalech; lékaři tomu říkají tonus. Statečnost nebo netečnost, netrpělivost nebo únava záleží na stupni tonusu. Ale protože nejsou tyto efekty podrobně vřeli, lze jich nesnadněji upotřebit než vlastních pohybů. Zdá se mi, že mezi dnešními filmovými herci jich nejlépe používá Douglas Fairbanks, který udrží svůj obličej vždy ve vyšším stupni napětí a tím dosáhne jisté podoby se stále pohyblivým a napjatým výrazem dravého zvířete.

Mechanické prostředky změnit objem tváři, gumová nebo vlněná vycpávka v horní nebo dolní čelisti, jsou sice nápadné a oblíbené pro změnu skutečného výrazu, ale jsou nepohyblivé a dosti hrubé. Pak jsou tu pohyby kůže, hlavně záhybů. Záhyby na tvářích se soustřeďují k ústním koutkům. Jsou-li vyvolány prudkým výrazem, odpovídá každý dosti silné vydatině. Jsou-li následkem stáří, jsou to jen paralelní rýhy a mohou vyvolat výraz klidné veselosti. Při současném stavu líčení je skoro nemožné vymazat je nebo napodobit. Ale má-li se mladý herec nebo herečka změnit v osobu venkovského vzhledu, docílí se pěkných výsledků metodou pih. Touto metodou podařilo se docílit ve filmu »Velkověvodkyně a číšník« postavy podařené pokojské.

III. Oči, nos a ústa.

Všeobecný je názor, že fotogenika očí závisí úplně od osobních a přirozených vlastností osoby a vymyká se docela technice. V tom je dosti pravdy potud, že pohyby očí, a sice pupil stejně jako oční bulvy, jsou reakcemi, kterým se nedá poroučet a proto se nedají vychovat. Bylo však pozorováno, že nucený zvyk očí na pomalé reakce, na př. zvyk dívat se do mikroskopu, ničí fotogeniku očí. Naproti tomu zvyk oka na živé reakce, jako na př. střelení hliněných holubů, může působit v docela opačném směru. Také je známo, že zvyk pozorovat předměty z blízka propůjčuje očím jistou bezvýraznou jemnost, kdežto zvyk dívat se na daleké předměty jim dodává zdání síly. Ale bylo by potřeba mnoha měsíců k vykonání takových zkoušek.

Nejdříve bylo vypořádováno a využito to, že hrou světel mohou oči vypadat zapadřejší nebo mělčí; působí-li při tom ostatní obličej, dodávají zapadřelí oči fysiognomii smutnější nebo inteligentnější výraz. Vypuklé oči budí dojem veselého bláznovství. Co se týče vyvalených očí jako výrazu hrůzy, jest to tak těžko docílit, že divák vždy bojuje mezi pocitem, který chtěl herec vyvolat, a chutí dá se do smíchu. Při tom nezapomeňme, že, aby byl tento výraz zřejmý, musí se blížít obličej objektivu, kdežto celá mimika hrůzy spočívá v couvání. Osvětlení, které ozařuje oči v ostrém úhlu asi 45 stupňů, nad silně sklopenou hlavou, vyvolává napjatý výraz, který si divák těžko dovede vysvětlit: síla a tajemství sfingy. Naproti tomu vyšší a více se strany puštěné světlo které ozařuje jen část oka, probouzí výraz bdělé inteligence. Dojem, kterého plně docílil Griffith u Lilian Gishové, spočívá v tom, že vyvolal v očích hru různých světel a stínů, což působí dojmem nerozhodnosti. Bohužel vyžadují tyto tak snadno dosažitelné a působivé efekty nehybnosti hlavy, a proto je upotřebením jich silně omezeno.

Černobílé kontrasty a skoro geometrické líčení dopomohlo německé a ruské škole k mnohým silným dojmům, jejichž špatná stránka je zřejmá: upoutá-li osoba při prvním pohledu, bude pak její další hra postrádat každé pohyblivosti. Je rozumnější spokojit se podtržením přirozených rysů. Zvětšení černých kruhů pod očima je starý prostředek. Začernit si oblouk pod očima, aby silněji vystoupila spodní část oka, je metoda, kterou dosahuje Barrymore obratně energického výrazu. A přece se musí navzdor všem, kteří chtějí z kina udělat černobílou symfonii, zabránit tomu, aby byla tato čern položena jako protiklad silně nalíčenému obličej: silné kontrasty ruší přirozenou hru stínů a dělají dojem voskových figur, které po dvou minutách omrzí.

Protože každý duchovní výraz očí zřepdu představuje složení čtyř nebo pěti pohybů, z nichž žádný se neděje vědomě, je přece jen nejjednodušší poradit herci, aby ten nebo onen pocit vyjádřil hrou. Dojem bude ovšem vždy poněkud neurčitý. Ostatně tím, že se oči fotografují vždy ze předu, se doposud podařilo vyjádřit skoro jen pasivní pocity. Oka z profilu nebylo skoro ještě nikdy použito. A přece má pro oko velkou důleži-

tost sraštění obočí ve všech variacích a brvy, které jsou vidět jen z profilu, a které krásně zdůrazňují pohyb víček. Drží-li se před očima herce fotografovaného z profilu jen jediný předmět, dosáhne se vystupováním a zapadáním oční bulvy nejdůležitějších dojmů.

Stejně důležitý pro profil je nos. Krčení nosem zmírňuje tloušťku nosu z profilu i zepředu. Ostatně toto krčení protahuje poněkud konec nosu a dodává celému nosu přísnějšího výrazu, který vyvolává již sám sebou a mnohem lépe než mráčení výraz klidné a majestátní energie.

Tady je třeba promluvit o brýlích. Jsou tu většinou k tomu, aby skryly divákovy oči, což vyvolává podle výrazu ostatního obličejě buď dojem blbosti nebo tajuplnosti. Pohybováním světla nebo hlavy se může změnit úhel, kterým dopadá světlo na brýle: od úhlu úprného odrazu, který docela zabraňuje vidět oči, a ukazuje místo nich dva reflexy, se může dojít až k šikmému dopadu světla, který působí, jakoby tu brýle vůbec nebyly. Takový dojem by byl velmi užitečný, aby prodloužil očekávání a pak pouze podle očí odhalil tajemnou osobu. Může se ovšem měnit s monoklem nebo polovičními skly, a pak také tím, že se ukáží oči pod brýlemi. Ostatně tím, že se brýle posunují po nose, se dosáhne laciného efektu. Nos se může také libovolně zvětšovat, když se nalepí peříčka, která nebrání dýchání. Ale i tento efekt je velmi hrubý. Konečně věděly všechny hezké dívky dávno před vynalezením kina, že se nos zvětší použitím trochu tmavšího pudru než na ostatní obličej, a naopak světlejším pudrem se zmenší.

Ústa nemohou skoro nikdy samostatně hrát. Musí se pozorovat, ke kterému bodu ústí všechny smutné rysy, které jsou jaksi centripetální, a z kterého bodu naopak vyzařují centrifugálně veselé rysy. To je docela jasný efekt, jehož odstíny spočívají ve větší nebo menší rychlosti. Chaplin dovede udělat nepozorovatelnými pohyby skoro zavřených úst ze svých rtů jakýsi pohyblivý břeh, kde končí vlny smutku, které jsou na své cestě po tváři skoro nepovšimnutý a teprve tady u konce vyjdou na jevo.

Všechny ostatní pohyby úst vycházejí z pohybů tváří, díváme-li se z předu. Až doposud se podařilo docílit jen horizontálních pohybů jako smíchu, úsměvu a hněvu, nebo vertikálních jako sešpulení. Tento pohyb, při kterém se vytáhne hořejší ret k nosním dírkám, jest mimickým výrazem oškřivenosti před zápachem. Je obtížný, protože přehnaný působí banálně a slabý je nesrozumitelný. Aby se rozeznal od řeči nebo polibku, nesmí se ústa zformovat do prostého O, nýbrž se musí nechat širší a při tom se musí hořejší ret vytáhnout. Špatně bývají také pochopeny pohyby úst z profilu. Z pohybů otvoru mezi rty a jejich vztahu lze čísti všechny výrazy smyslnosti. Je podivné, že tato mimika, která je u dospělého i u dítěte nejdokonaleji vyvinutá, zůstává ve filmu v počátcích. Zkušenost dokázala, že každý druh mimiky, který chce znázornit slovo, je velmi nebezpečný. Může mít v celkovém dojmu jistou majestátnost a sílu výrazu, ale jen tehdy, je-li ovládána výrazem obličejě. Vánoční píseň Chaplinova a Marseillaisa od Abela Gance jsou tak těžko napodobitelné příklady, že se musí pokládat za výjimku.

ŽIVOT A INSTITUCE

Koedukace a mravnost.

Nedávnou knihou prof. Böhnela »Rašení« byl vzbuzen silný zájem o dospívající mládež a o její mravní život. Tento zájem je jistě chvályhodný, neboť psychologie puberty byla doposud poměrně značně za-

nedbávána. Doba dospívání zaslouží si jistě zvýšené pozornosti nejen odborníků pedagogů a rodičů, ale i studentstva samého, které na vlastním těle nejlépe zkusilo výhody či nevýhody určitého výchovného systému a pokud není zaujato, může jistě přinést řadu vzpomínkového materiálu, na němž se objeví stinné či světlé stránky teorií.

Jednou z nejdůležitějších otázek, dotýkajících se dospívající mládeže, je otázka pohlavní výchovy, mravnosti a s ní úzce související problém koedukace. Böhnel ve zmíněné knize snesl hodně černého materiálu — chceme skutečně věřit, že je to materiál dokumentární, ačkoliv bychom něco podobného od romanopisce přímo nevyžadovali — a vrhl ostré světlo na stíny mravního života na koedukační střední škole. Kniha tato našla odezvu v četných více méně senzáčních úvahách o zkaženosti dnešní mládeže, ale kromě toho vyvolala i pozornost vážných pedagogů. Tak p. prof. Nikolau se jí obírá v úvodním článku v »Národní Politice«, a mluvě o obtížích a stinných stránkách koedukace, poznamenává, že je nepochybné, že »toto líčení zvrácenosti koedukace je podloženo pravdivými zkušenostmi.«

Budiž mi dovoleno, abych pochyboval o objektivní průkaznosti Böhnelova materiálu, který je sebrán zřejmě jednostranně, byť i nepochybuji o jeho věcném podkladu. Chci věřit, že jednotlivé osoby tohoto románu opravdu existovaly a že prožily své osudy přibližně tak jak autor líčí. Dále však nemohu jíti, neboť z několika tendenčně vybraných příkladů nelze činiti závěrů. Chce-li někdo podle »Rašení« souditi na zkaženost středoškolské mládeže a zhoubnost koedukace, musel by stejně podle Böhnelova »Chlapíka« spustiti náрек nad zkažeností a špínou v universitním profesorském sboru. Je výsadou spisovatelů, že si mohou vybrati libovolný jedinečný zjev a vyzvednouti jej, ale je povinností vědců, aby přešli jedinečné a povznesli se k všeobecnosti, z níž teprve lze činiti platné a neustranné závěry.

*

Prvním předpokladem k soudu o koedukaci je dostatečné množství nestranného a průkazného materiálu. Věc není tak jednoduchá, neboť musíme počítati se všemožnými kličkami vyslýchaných, se zapíráním, ale mnohdy i s přeháněním. Se zapíráním a pokřivením skutečného stavu věcí setkáváme se téměř všude tam, kde statistiky vede profesor a kde se žáci bojí, že upřímnost by se jim nevyplatila.

Ale i s přeháněním a zveličováním se velmi často setkáváme, neboť doba pohlavního dospívání je dobou fantasií. V čase puberty odehraje se snad sice více dram, tragedií a převratů, než v celém ostatním pozdějším životě dohromady, ale většinou jen v subjektivním světě představ a nikoli ve světě realit. Logika dospělých není logikou dospívajících. Pamatuji se velmi dobře, jak mnohé zážitky, které pro dospělé znamenají podstatu samého života, měly pro nás význam ryze symbolický. Většina dojmů a událostí z této doby ztrácí se v mlze fantasií, nápovědí a nejasných tušení.

Kromě těchto psychologických jemností, jimiž je dospělému velmi těžko proniknouti, narážíme však i na skutečné lhaní a na neúmýslnou nevědomost. Byl mi vypravován případ, že patnáctileté studentky venkovského gymnasia o sobě tvrdily, že již nejsou pannami.

Teprve bližším vyptáváním se zjistilo, že se domnívaly, že příchodem první periody končí u ženy panenství.

Septimánka koedukační reálky v P. mi svěřila, že měla již dvacet pět milenců. Na škole měla velmi špatnou pověst a byla pokládána za lepší lehkou dívku. Skutečnost byla ta, že pětadvacet mládenců se o ni ucházelo, doprovázelo jí do školy, koketovalo s ní, nosilo květiny a snad i nějaký polibek ukořistilo. O nějakém intimnějším styku nemohlo být ani řeči. Fantasie pracovala zde zřejmě ruku v ruce s touhou po zajímavosti.

Stejně nejisté, ba ještě nejistější jsou zprávy chlapců; který sextán by se rád nepochlubil, že měl již tolik a tolik žen? Mluví pravdu, jenže slovu »míti« podkládá velmi často poněkud odchylný význam od obyčejného užívání.

Statistiky o pohlavním životě mládeže narážejí na překážky přímo nepřekonatelné, i když jsou dělány s největší pečlivostí a nejlepší vůlí. Jejich průkaznost je vždy jen minimálně pravděpodobná, neboť mnohdy jsou vedeny sensacectivostí nebo určitou tendencí.

Další obtíží ve snaze o získání materiálu je nepřekonatelná vzdálenost mezi profesorem a studentstvem. Byl jsem na dvou ústavech, viděl jsem spoustu profesorů — a obzvláště za války se naši vychovatelé rychle střídali, viděl jsem mnoho špatných profesorů a pedagogů, hodně profesorů dobrých, ale snad jen jediného vychovatele, který se ovšem jen z daleka přibližoval pedagogickému ideálu. Neznám jediného případu, že by profesor skutečně znal své žáky, že by jim byl přítelem a rádce. Pokud mých zkušeností se týče, potvrdilo se mi úsloví, že málo rozumí dospívajícímu studentstvu školník, ještě méně profesori a nejméně rodiče.

Ze své zkušenosti rozdělil bych profesory přibližně na tři skupiny: jsou to buď omrzeli úředníci bez porozumění pro mládež a někdy až přepjatě zamilovaní do svého oboru, u nichž o pedagogických schopnostech nemůže být ani řeči, nebo studení, přestárlí moralisté, a konečně mladí pedagogové experimentátoři.

Poslední kategorie, jejíž členové jsou vyznačováni epithety »výborní mladí pedagogové«, má nesporně plus před předcházejícími, ale nese s sebou i jisté nebezpečí. Žáci, kterým se opravdu upřímně snaží porozumět, jsou jim (při poměrně nedostatečných zkušenostech a při životní nepevnosti) většinou jen pokusným materiálem, kterým strkají jako se šachovými figurkami. Důvěry, které u žáků požívají, dovedou bohužel jen málokdy zužitkovat a usměrnit tak další život svých chovanců. Jsou ostatně bílymi vranami a jejich počáteční nadšení netrvává dlouho — ač i zde známe čestné výjimky. Jen jim podaří se občas postřehnouti skutečný život žáků. Profesori byrokrati a moralisté mají duševní svět svých studentů vždy uzavřen a spokojují se ostatně nejpočetnějšími a nejkategoričtějšími úsudky. »Každý kluk mi zblbne, já ho posadím před holky« — říkával náš matematik — »nejdřív chodí jako náměsíčník, pak začne nosit do školy kytky a je-li premiant, vydrží to, až půl roku — pak praskne.« K tomu musíme připočísti mravní rigoroznost mnohých profesorů, v jejímž světle každá maličkost narůstá do obrovitých rozměrů, různě motivovanou nenávist k ženám neb úmyslné a rozkoš-

nické hledání špíny i tam, kde není, a pochopíme, jak těžko lze mnohdy spoléhat na takto získaný materiál.

Tolik asi bylo nutno říci všeobecně, abychom mohli přistoupiti k speciální otázce vlivu koedukace na mravnost. Vybírám několik vlastních vzpomínek, z nichž jsem podle možnosti vymýtil všechnu subjektivní příchut, a několik vzpomínek svých známých. Snad se mi na tomto materiálu, který je v přímém rozporu se stesky na koedukaci, podaří ukázat i její druhou stránku. Vzpomínky, které zde uvádím, jsou prosté a naivní; nevystupuje v nich ani »třináctiletá matka«, ani zde nejsou »orgie nedospělých chlapců«, ani případy »homosexuality« a »vraždy z vilnosti«. Je to výsek skromné zkušenosti, který nechce být ničím více a který má pouze poukázat na složitost celé skutečnosti. Zkušeností jiných, jistě že stejně oprávněných, potírati nemíním. Jsou-li stejně objektivně sebrány, mají stejné právo při konečném rozhodování.

*

Až do kvinty jsem chodil do koedukačního reál. gymnasia v K. Vztah mezi kolegy a kolegyněmi byl asi do této doby v celku dobrý. Obzvláště chlapci, sedící před privatistkami (které za Rakouska měly místo v posledních lavicích) byli jejich dobrými přáteli a částečně i citeli. Mám doma doposud balíček dopisů, které jsem s nimi a obzvláště s »Ní« při vyučování pod lavicí vyměňoval. Byla v nich jistě skryta erotika, ale tak neuvědomělá a naivní, že proti ní nikdo nic nemohl namítati.

»Přijdete dnes ve čtyři na ostrov? Já ano. Přinesete, co jste slíbil? Vaše A.« (Sekunda.)

Přeloženo do řeči dospělých to znamenalo: Přijďte jistě, těším se na vás a přinesete mi památník. Doufám, že jste do něho napsal něco pěkného. — Prohlédl jsem doma celou »Českou poesii« a nakonec jsem vybral Sládkovu báseň »A nos amours«. Žádný z pedagogů, které jsem na střední škole kdy potkal, mi nepřinesl takový rychlý přírůstek v poznání a takové prohloubení citů, jako těchto několik prostých řádek.

O erotice a textu se přirozeně mluvilo na obou stranách, ale pokud vím, jen mluvilo. Dospívání privatistek vzbudilo ovšem zájem jejich kolegů a hodně narážek a poznámek. Nevím však, že by zavdalo příčinu k jakýmkoli nepřístojnostem nebo k porušení dobrých styků. Opovrhování dívkami, které se objevovalo v primě a částečně i v sekundě, denním stykem a nutností společné fronty proti »kantorům« ustalo nakonec úplně.

Až do kvarty vybíjelo se erotické napětí platonickými láskami mezi kolegy a kolegyněmi téže třídy. Při nejlepší vůli nemohu jmenovati jediného pozoruhodného mravně závadného případu. V kvintě dvě z těchto lásek vyvrcholily v psaní básní a v nesmělé vyznání a zároveň tím i končily; zůstalo po nich upřímné přátelství i později, když se jednotlivci ze školy rozešli.

V kvintě se povídalo, že prý jedna z našich kolegyně (přepjaté a mravně úchylné děvče) měla poměr s jakýmsi septimánem. Potvrzení a podrobnosti jsem se nedozvěděl.

Rozdíl mezi třídou koedukační a třídou ryze chlapeckou vyvstal mi teprve tehdy ve vší jasnosti, když jsem v sextě přešel do chlapeckého r. g. do P. Že

alespoň na mne měl styk s kolegyňmi v ohledu společenském a v poměru k ženám dobrý vliv, je nesporné. Žasl jsem, co pohlavní nejistoty a tím i špíny bylo mezi mými novými kolegy, žasl jsem nad vnitřní naivní sprostotou výrazů a vtipů, nechápal jsem, jak moji spolužáci mohou dělati problémy a hledati špínu ve věcech, které mi byly úplně jasné a čisté.

*

Až do kvarty jsem studoval v M. společně se čtyřmi až pěti kolegyňmi. Ve vzduchu bylo hodně erotiky, ale ke styku mezi spolužáky a spolužačkami nedošlo. Pokud vím, měl jeden kolega v tercii pohlavní styk se služkou, jiní dva pokoušeli se o soulož již na obecné škole s děvčaty na pastvě. Kolega N. nakazil se v kvartě od prostitutky kapavkou. To vše ovšem bylo před kolegyňmi tajeno, neboť přes občasná platonická zamilování byl náš poměr k nim spíše jaksi obhrouble uctivě kamarádský.

*

Bývalý student z reálky v P. píše:

Poměr mezi děvčaty a chlapci na našem ústavě byl hlavně ve vyšších třídách přátelský. Je přirozené, že chlapci v klackovských letech nehledají výrazů a že fantazie horečně pracuje. Naše kolegyň musely hodně vyslechnouti, ale dovedly nás také držeti v mezích. Znáám jen dva milenecké poměry mezi členy téhož ústavu, které oba končily sňatkem: byla to jednak septimánka a bývalý o několik let starší student téže reálky, jednak obávaný deskriptivář a oktávánka.

Na vyšších třídách, kdy většina chlapců měla své dívky a kdy naše kolegyň se alespoň v představách zasnuhovaly, rozuměli jsme si navzájem obzvláště dobře.

*

Z uvedených vzpomínek a ještě více z černějších dokladů p. prof. Böhmela je úplně jasné, že na koedukačních ústavech středních škol se erotika vyskytuje. Ostatně to snad ani nikdo nechtěl popírat. Pokud mohu věřit i z zkušeností cizím, je mi zcela jasné a pochopitelné, že její průběh bude různý, že se v ní budou vyskytovat roztomilé naivnůstky vedle pravidelného poměru a platonické zbožňování vedle dokonale vyvinuté perverse. I bez přímého materiálu lze tak přibližně souditi podle analogie s dospělými.

Máme-li z této dané složité skutečnosti učiniti nějaké závěry, je nutno zanechat zbytečného rozčilování a moralistní pózy a zodpovědnosti v klidu následující otázky:

1. Tkví v každé erotice mládeže (v nejširším slova smyslu) nebezpečí?

Při kategoricky kladné odpovědi odpadají možné otázky následující. Při odpovědi záporné je nutno ještě zodpověděti:

a) která erotika je zlem a která nikoli?

2. Je toto nebezpečí specifické pro středoškolské studentstvo? Vyskytuje se u něho ve větší míře než u jiné mládeže, nebo má větší váhu?

3. Je zlo způsobováno, nebo alespoň zvětšováno koedukací?

Co se první otázky týče, je nesporné zodpověděti ji bez výhrad a jedinou větou. Lidé pohlížející na ži-

vot a na každý jeho okamžik asi tak, jako Baťa pohlíží na práci svých dělníků, odpoví patrně kladně. Vše, co vadí k dosažení určitého cíle, jakkoli vytyčeného, je zbytečné a škodlivé. Nemusíme však býti »vychutnavači vteřiny« a hlásati filosofii »dneška, který se nevrací«, abychom uznali, že i doba dospívání, jako kterýkoli atom života, má svoji vlastní hodnotu, nedefinovatelnou a nepostihnutelnou a účelně nezávislou na budoucnosti. Chtít, aby se dospívající člověk připravoval jen a jen na dospělost, je stejné, jako žádat, aby muž myslel jen a jen na smrt. Z nepochopení této subjektivní hodnoty, každého zážitku pramení bolestná rozčarování lidí, kteří se celý život jen připravují.

A hodnota erotiky právě v době dospívání je, myslím, nepopíratelná. Viděli jsme ostatně, že se nomezuje jen na život subjektivní a na sféru osobních zážitků, ale že její vliv zasahá mnohem dále a že se jím vytvářejí hodnoty objektivní. Je ovšem samozřejmé, že mezi řadami případů vyskytují se i výstřelky, které musí býti regulovány s ohledem na osobní život jedince i s ohledem na zájmy společnosti. Kdy tento zákrok má nastati, záleží na dobových společenských názorech. Jest si jen přát, aby jím nebyla porušována rovnováha mezi právem jedince na život a života na jedince. Odstraňte vše, co je nezdravé, nerozumné, zbytečné a neslušné, a lidé zajdou nudou!

Nikdy mi nebylo dosti jasné, proč těmto otázkám se věnuje tolik zájmu právě u studentstva. Je snad erotika pokleskem u aristokratické naděje národa a je samozřejmostí u chátry? Tlačí princezničku již i malinký hrášek pod dvanácti peřinami? Je inteligence náchylnější k mravní zkáze a tím i vystavena většímu nebezpečí? Vždyť by se dalo předpokládati právě naopak, že »rozumný« člověk smí si dovoliti zajít dále, neboť jeho rozum je vhodným korektivem, který ho uvede opět na správnou cestu.

Nemíním snad široce dokazovati, že erotika v různých svých projevech je rozšířena u vši mládeže vůbec a nejen u studentstva. Vzpomínám-li na dobu, kdy jsem chodil do venkovské obecné školy a vzpomínám-li, jak poměrně silný erotický život v ohledu duševním i materiálním vedly deseti až čtrnáctileté děti, odvažují se tvrditi, že studentstvo je výsekem poměrně ještě nejzachovalším. Jen letmo připomínám život dětí ve vagonových koloniích, který by byl kapitolou pro sebe, připomínám život továrních dělnic, erotiku učedníků a učednic, atd. atd. Stačí podvečerní procházka Košířemi nebo Žižkovem, aby člověk spatřil v tomto ohledu mnoho zajímavých věcí.

Příčiny poměrné mravní zachovalosti studentstva v pohlavním životě nechci naprosto snad hledati v jeho mravní síle. Vedle nedostatku příležitosti, kotvíci alespoň v nižších třídách v kastovníckém pocitu povýšenosti, zasahují zde i úmyslné prostředky se strany profesorů a rodičů k zabránění volného rozvoje erotiky.

Tyto prostředky jsou velmi různé, někdy účelné, jindy neúčelné, někdy i směšné. Školní kázeň, přímý zákaz, přezírání celé otázky, výběr četby atd. Malou ukázkou: jeden docela pokrokový časopis studentstva, jemuž stojí v čele jinak vynikající pedagogové a skuteční přátelé mládeže, škrtał zásadně všechny zmínky,

tykající se sebe vzdáleněji pohlavního života. Přírodovědeckému referentovi nedovolil otisknouti větu, že »kromě množení pohlavního rozmnožují se nálevníci i nepohlavně«, referentovi divadelnímu změnil větu: »bylo odvahou, že režisér nechal přes jeviště přeběhnouti řadu n a h ý c h postav«, na podivné konstataování: »bylo odvahou, že režisér nechal přes jeviště přeběhnouti řadu postav!«

Jiným prostředkem je zásadní prezírání celá otázky. Nezapomenu nikdy, jak bylo krásné, když v septimě nás přírodovědec přišel »poučovati« o pohlavním životě. Byl na rozpacích, chudák, a zlobil se, neboť — »to prý nepatří do jeho oboru!«

Zbývá poslední a nejdůležitější otázka. Podle mých zkušeností je vyloučeno, že by mravní uvolnění v pohlavním ohledu bylo koedukací přímo způsobováno. Pochybují i o tom, že by jí snad bylo zvětšováno, neboť, pokud vím, hlavně ve vyšších třídách upínaly se tužby studentů i studentek většinou mimo školu. Podle mých vědomostí nastává i u žáků koedukačních ústavů první styk většinou se služkou, vychovatelkou, náhodnou mimoškolní láskou nebo s prostitutkou. Kromě jediného a ještě nezaručeného případu, o němž jsem se zmínil, jsem nikdy neslyšel o přímém styku mezi žáky a žákyněmi téže třídy, a dokonce ani téhož ústavu. Je to kusá zkušenost, ale dokazuje alespoň tolik, že vytýkané nemravnosti nejsou všeobecné.

Mluvíti o láskách a poměrech studentů vyšších ročníků, septimánů, oktávánů a vysokoškoláků a vyzvednouti jich kladné i záporné hodnoty, by bylo kapitolou pro sebe. To, co v době puberty bylo většinou jen náповědí, dostává zde již reálný podklad. Byla by to poučná a zajímavá kapitola, ale bude lépe, zůstane-li nenapsána. Tak snadno se vyrábějí sensace!

—V.—

Ferd. Stiebitz:

Maďarský a československý stipendista v cizině.

II.

Poměry, za kterých žije československý stipendista v cizině, jsou nezdravé. Nejen není hmotně zabezpečen, ale nutně trpí podvýživou. To podryvá síly tělesné i duševní. Za takového stavu mu nelze pracovati tak, jak by mohl, kdyby se nemusel stále strachovat o zítřek a kdyby se mohl pořádně najíst. Živoření utlouká jeho sebevědomí jak osobní, tak národní. Z kulturního prostředí cizího velkoměsta nepozná nic. Zná jen školu nebo vědecký stav, na kterém studuje, nebo knihovny, a cestu z domova tam a zpět. O cizím městě a jeho životě si tvoří představu jen podle ponuré čtvrti, v níž někde v podkroví bydlí.

Vím, že za dnešního stavu nelze žádati, aby naši stipendisté byli státem úplně zaopatřeni. Ale bylo by rozumné ulehčiti jim život v cizině aspoň do té míry, aby tam netřeli bídu a neničili své zdraví a své duševní schopnosti. Soudím, že by to bylo možno i za dnešních poměrů. Cesty k tomu jsem naznačil.

Čekám, že budou námitky zvláště proti požadavku, aby byla studijní stipendia do ciziny zvýšena. Jsem přesvědčen, že jsou všechny námitky — jež jsem bedlivě

uvážil — plané. Podpora vědeckého dorostu jest u nás proti jiným státům nepatrná, a nelze říci, že by se stipendii pro vědecké pracovníky do ciziny hýřilo. Na prstech by bylo lze spočítati, kolik posílá československá vláda ročně do ciziny mladých pracovníků, kteří se připravují na dráhu vysokoškolskou. A kdo jednou venku byl, ví, co to proti našim pracovním možnostem doma znamená. Je přímo hříchem dávatí Francouzům dar jednoho milionu na Berthelotův ústav a naše stipendisty nechávat v cizině třít bídu a našim školám doma utrhouvat, kde jen lze.

A ještě na jednu věc bych tu rád upozornil. U nás se stala modou frankofilská orientace. Je to hezké, že se chceme oprostit od přílišného vlivu německého, ale přepínat tu věc a Německa si nevšímát, je chyba. Četné jsou vědní obory, v kterých se Francouzové ani zdaleka nevyrovnejí Němcům, a talent organizační je u Němců tak skvělý, že dovedli poklady, jež jsou v Německu nahromaděny, uspořádat a zpracovat tak, že poskytují látku k studiu přímo vzorně upravenou. Pracovní možnosti vědeckého pracovníka jsou ohromné, zříkat se tohoto pramene poučení jest zasloupenost. Mimo to: na nás hledí Němci — hlavně vinou propagandy našemu státu nepřátelské — tak jako na Němcozrouty; o naší vědě a o naší kulturní práci vůbec nevědí pranic. Mezi knižními novinkami státní pruské knihovny z Československa byly všehovšudy Máchalovy »Dějiny slovanských literatur« a německý překlad Langrovy »Periferie«. Měli bychom se také trochu starat o svou kulturní a politickou propagandu u svých přímých sousedů.

Jar. Prošek:

Zkušenosti automobilisty na Slovensku.

Článek tento byl nám autorem poslán jako dodatek k nedávnému článku dra Hejdy »Silniční ostuda«.

Projel jsem letos motocyklem na Slovensku a Podkarpatské Rusi téměř plně čtyři tisíce kilometrů, — čistě za účelem turistickým, a žasl jsem jak málo se o tuto kastu turistů (někde turistů vůbec) pečuje. A přece by i autoturistika mohla určitým krajům přinést značné hmotné výhody, nehledíc k tomu, že i (možná) celá řada našich lidí otočila by volant svých Studebakerů spíše via Bratislava, než via Vídeň—Lince—Řím, — kdyby každý, kdo projeví úmysl podívat se autem či motocyklem na Slovensko či dokonce na Podkarpatskou Rus, nebyl prohlašován za polovičního blázna a nebylo mu prorokováno, že do Košic přijede vlakem s uzlíčkem koleček a polámaných per v ruce. A cestovat —? Jezdit mimo hlavní tepny? Dejte pokoj! Škoda vozu a stroje.

Představa, o špatných silnicích na Slovensku je první falešná představa, s níž se člověk u nás setkává. Je to snad dědičný strach. Má-li člověk říci pravdu, musí říci, že na Slovensku je dvojitý druh silnic: buďto jsou ve stavu daleko lepším našich, rovné jako mlát a dokonale udržované, nebo — nejsou sjízdné vůbec. Korporace, jako Autoklub, by učinila opravdu pro mototuristiku na Slovensku mnoho, kdyby vydala tak vždycky jednou za 1—2 roky seznam nesjízdných cest,

poněvadž na informace domorodců nelze naprosto nic dát. Rovněž tak na mapy, byť generální a s posledním datem. Je celá řada silnic, jež vedou překrásným krajem a jež by se, kdyby se uměla u nás autoturistika propagovat (naše automobilky by na to ve svém zájmu mohly něco dát), staly velmi frekventované jen pro svůj půvab. Jen namátkou jmenuji silnici Rožnava—Smolník—Medzer—Košice, silnici, která vede Slovenským krušnohořím. Ovšem — z Rožnavy nahoru je to cesta, jejíž stav se vymyká vši představě; dolů je v nejkrásnějším pořádku. Proč nebyla opravena celá, je záhada. Ale tak, jak je, odradí jistě každého. Totéž je s tak zvanou cestou Svobody, která se (až bude hotova) stane vyhledávanou. Nevím přesně, jak je dlouhá — ne více než 20 km. A pracuje se na ní snad o s m let — a není ani z polovice hotova. Jet po neupravené části, znamená být připraven na stálé nebezpečí. Potká-li se proti jedoucí vozidlo, musí se často 1—2—3 km »couvat«, než se najde místo k vyhnutí. A silnice ta spojuje dvě nejznámější slovenská lázeňská místa!!

Kapitolou pro sebe jsou silnice, jež slouží z největší části dopravě dlouhého dříví. Na ty bude státní správa doplácet těžké miliony — které ovšem půjdou z kapes automobilistů (silniční fond) a které budou v dobrém stavu tak jednu sezonu. Místy je ovšem již pozorovat obrat — pro dopravu dříví se staví úzkokolejné dráhy, ale to je mizivý počet zachráněných kilometrů. Silnice, které slouží dopravě dříví, a není jich málo, jsou ovšem ztraceny nadobro; že vedou často krajem velmi půvabným a zrovna stvořeným pro autoturistiku, je škoda věčná. Dokud budou formani na Slovensku jezdit tak jak jezdí a dokud budou užívat nejtenčích ráfů, je spravování silnic vyhazováním peněz. Ovšem — silnice se neopravují.

Co je nesnesitelné — je množství prachu. Je-li sucho, je ho na silnicích tak 10—15 cm; je-li bláto, je jízda i pro nejsilnější stroj problémem. Zejména v jižním Slovensku. Na nápravu ovšem nebude pomyslení, dokud se nezruší při silnicích zřízené hnačí cesty pro dotyky, které jsou nevyčerpatelnou zásobou prachu a bláta. Existují-li dodnes, je to opravdu podivné — neboť jejich účel je naprosto nejasný a kde se nová silnice upravuje, ruší se tyto přežitky z dob Maďarska nemilosrdně.

Silniční pořádek na Slovensku je zoufalý. Dalo se sice očekávat, že četníci za deset let naučí slovenské vozky aspoň trochu pořádku, ale nic naplat. Bača a gazda si na silnicích dělají co rozumějí a co chtějí — a jede-li náhodou na silnici cizí vůz — udělá si cizinec pěkné poněti o pořádku. Totéž je s dobytlem, který na silnici promenuje s nejkrásnějším klidem a pohodlím. Nepřevrhne-li vás nějaká ta trochu bujnější kráva, buďte rádi. To už není ani nešvár, to je vlastně ostuda.

Nejhorší je orientace. Byl slyšen na těchto místech nářek na orientaci u nás — což teprve na Slovensku, zejména v jižním. Za Bratislavou sjel jsem se s anglickým šoferem a anglickou společností. Daleko za vesnicí na křižovatce. Já mapu, oni mapu. Já v rozpacích, oni v rozpacích. Dohadujeme se, kam asi co vede. Staré generálky nám pomohly zrovna tak, jako jim automapa. Kolem maďarský kraj, dohovor vyloučen. Výsledek: pojedeme, kam nás oči povedou. Příští vesnice bude sloužit za nový orientační bod. Výsledek: přišla

vesnice, ale přes velmi pečlivé pátrání jsme vůbec ne našli tabulku. V jiných obcích visívalo aspoň něco na stromě, tabulka, jako u nás se hlásí kulhavka a slintavka. Poločitelné jméno, které mohlo znamenat třeba deset jmen. Většinou nic. Tak jsme cestovali jaksi nazdařbůh. Někde na rozcestí byla dokonce i tabulka: kus prkénka s nápisem obyčejnou modrou tužkou. Dobře, že tam byla dána asi týden před našim příjezdem. Co na ní našel turista za měsíc, Bůh sud.

Tabulky se jmény míst visí (nebo nevisí) obyčejně v každé vsi jinde. Nejspíše je najdete tam, kde byste je nikdy nehledali, a máte-li to štěstí, že je najdete, pravděpodobně spíše rozluštíte egyptský papyrus, než tuto tabulku zašlou věkem. Někde je to nejlepši terč pro házení kamením. To ovšem bychom mohli žádat, aby v pořádku bylo.

Pro autodopravu je chvalitebným zvykem, dávat na nebezpečná místa tabulky s mezinárodními značkami. Má na to Autoklub tuším licenci a nic to nestojí, poněvadž to reklama zaplatí. Ovšem — na Slovensku je něco takového bílou vránou, ač právě tam je těch nebezpečných míst desetkrát víc, než u nás. Pravoúhlá zatáčka (vidět ovšem v poslední chvíli) a pět kroků za zatáčkou nechráněný přejezd dráhy se skromnou tabulkou, »Pozor na vlak — vigyaz a vonat« — s tím se setkáte na Slovensku víc než často. A mít celý den oči na stopkách a nohy na brzdách není právě příjemné zaměstnání pro toho, kdo platí krvavě peníze (hezky na rok napřed) na silniční fond a příspěvky autoklubům. Také bychom tuze rádi za to něco měli!

Orientace v městech a hlavně vesnicích (slovenské roztahané vesnice se spoustou ulic a uliček) je práce podobná luštění křížovky. Snad by deset tabulek či šipek s názvem směru nestálo milion, aby člověk nebloudil čtvrt či půl hodiny po městě, aby nakonec nepřišel zase na místo, kde byl. Pak se finančníci a četníci nemají rozčilovat, když se hrneme do Maďarska nebo Rumunska! Nebo alespoň označit směr do náměstí a tam někde dát do skříňky plánek města. Ovšem — na to se nezmohla ani města česká, natož slovenská! Přijede-li cizinec do Bratislavi či Košic, či jiného města a nezná-li slovensky nebo maďarsky (či nemá-li chuť věčně se ptát a dohadovat), Bůh mu pomoz! S hotely je to rovněž tak: reklama hotelů a garáží — na začátku hlavních vstupů do města by naprosto neškodila. Ani v Čechách ne. Na tento vtíp (s udáním směru a vzdálenosti) přišly prozatím jen majitelky benzínových pump.

Rovněž smutnou kapitolou je přístup k turistickým zajímavým místům. Vždyť i do samotných Píšťan vede cesta, která člověka zarazí v blízkosti světoznámých lázní. Cesta k Demčínové je vyloženou ostudou a klasickým dokladem naší nepodnikavosti. Je marné, ukazovat cizině její bezespornou krásu a zajímavost, když k jeskyním a zpět je pět hodin pěšky a když začátek silnice je naprosto nesjízdný (jede se jen tak po poli, kde jsou ½ m hluboké výmoly a příkopy) a konec je špatná a bídná polní cesta, kde je vyloučeno vyhnutí. Nedívte se, když autodrožkář pak požaduje za těch 16 km dohromady 120—150 Kč! Dnes je Demánová ukázkou naší turistické nepraktičnosti a nepodnikavosti. A škoda řečí o tom. Nebo: Súlovské skály. Je to originelní i zajímavé — i krásné. Proč se to nepropaguje — a hlavně, proč těch 5—6 km cesty musí být v tak

úzasně bedném stavu, je rovněž záhadou. Už na Bradlo vede silnice, i na Buchlov (Morava) se autem dostanete až nahoru — ale na Slovensku? Kdepak!

Turistický klub — vyjímajíc Tatry a okolí lázní — pustil Slovensko nadobro se zřetele. Žádné značky, žádné tabulky, nic. Pusto a prázdno, zatím co u nás je značkována i taková cesta, kde by i slepému bylo těžko zabloudit. A to i takový Ďumbier je opuštěn — natož partie méně známé!

Je třeba končit. Bylo řečeno p. presidentem, že neumíme prodávat. Neumíme prodávat zboží a neumíme ani prodávat přírodní krásy, kterých máme nadbytek. Jezdíme za hranice, míjíme Slovensko (nepotkal jsem za celou dobu jedno auto s českou či moravskou značkou) a jak jsem se informoval na Podkarpatské Rusi — tam turistický ruch vůbec utichl. Zlatá doba let po převratových je ta tam. A Podkarpatské lidové umění, stavby i kroje jsou myslím střeoevropským unikem. Cizinci poznají právě tak Pišťany, Teplice a Štrbské pleso, a to je všechno. Nedostali jsme se ještě ani k tomu, aby alespoň v těchto místech byli upozorněni na ostatní Slovensko.

Snad se tyto stesky zdají neoprávněné, nebo zbytečné. Nemyslím, poněvadž cizinecký ruch je celkem také otázkou hospodářskou a účelnější distribuce franků, dolarů a marek by jistě byla žádoucí již vzhledem k tomu, že to, co obdivují Francouzi, by našlo obdivovatele i mezi námi a lecjaká korunka, která by jinak tekla do Itálie či Švýcar, by zůstala také doma.

Slovensko i Podkarpatská Rus si to v plné míře zaslouží. Ovšem, muselo by se to umět udělat. Auto-klub místo banketů by mohl prostřednictvím spřátelených cizích klubů mnoho udělat (kdyby měl k tomu dobrou vůli), kluby turistické rovněž a v nemenší míře i stát, který by to tam konečně dal trochu do pořádku. Historické země jsou konečně jakž takž známy. A pro propagaci ostatních nestačí jen zavést účastníky nějakého kongresu tam a tam.

Tak, jak to dnes vypadá, je cestování po Slovensku a Podkarpatské Rusi strategickým problémem (díků našim zastaralým generálkám), utrpením a věčným zlobením. Nejsmutnější ovšem je to, že Slovensko, díky silniční politice, je stále a bude panenskou zemí pro naše automobilky, které nenajdou ze svých enormních zisků ani halře, aby se pokusily — když ne proniknout — tož aspoň upozornit. Náprava by nebyla ani tak těžká, ale to není úkolem článku. Ostatně nejsem prvý, který podobné stesky pronáší. Že zase asi nadarmo, je jisté. Ale tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu atd. Kdyby pámbu dal, aby se to ucho nevšímavosti a lhostejnosti konečně utrhlo.

ovšem znát poměry, nenechat se »odřít«, a to naše intelligence neumí. Jednak jezdí naši stipendisté do ciziny bez informací o poměrech životních v dotyčném městě, teprve na místě shledávají, kde by jedli atd., jednak myslí, že jsou pro »representaci« povinni chodit do přepychových kaváren etc. Obojí dohromady dá synthesu: bydlil se v mokré díře za přemrštěnou cenu, obědvá se dva dny v týdnu v prima restauraci a pět dní se žije bez oběda atd. K věci: bydlil jsem v Berlíně v »Gewerbschaftshausu« (Engelufen, Berlin SO.), což je sice dům dělnických odborových organizací, ale přístupný co hotel každému a zvláště studentům. Stálo to asi 50 marek měsíčně (loni), ubytování ale prvotřídní, čisté, všechno pohodlí (dvě osoby v pokoji). Snídaně u Kindla (známé obchody téměř na každém rohu Berlína), levnější než u nás v kavárnách a dobrá. Obědy: pan Nožička v Pflügerstrasse, Neukölln, český hostinec velice dobrý a slušný. Že tam také chodí »obyčejní dělníci«, ovšem snad někoho odradí. Pro takové lidi ovšem těžko najít dobrou radu. Jednou za uherský měsíc prý se p. S. dostal za obvod města. Tomu se divím, když Stadtbahn zaveze Vás do Wannsee, Postupimí a jinam za stejný peníz, který u nás dáte za výlet z Brna do Blanska, a když elektrika jede až do lesů u Tettowa atd. Podrážky v Berlíně ovšem stojí Mk 6.50, t. j. přes 50 Kč. Radím tedy všem stipendistům, aby si koupili ještě doma v ČSR batovky s gumovou podešví. Ta vydrží na berlínském asfaltu dva roky. Zkrátka všechno jde, jen to »šikovně vzít do ruky«.

Vám v úctě oddaný

Bořivoj Tajrych,
komisionář, Brno.

Podotýkám, že jsem sám též »inteligent«, t. j. absolvent techniky a že mám cestovní zkušenost z celé Evropy. I v Holandsku, které je nejdražší v Evropě, jsem vystačil s 2000 Kč měsíčně (byt a strava včetně drobných vydání jako tramvaj etc.), při dobré živobytí.

NOVÉ KNIHY

František Zavřel: *Vykutálený paroháč*. Veselohra. Za Kč 8.—. České divadlo, svazek 71. Nákladem »Zory« v Praze—Karlíně.

Marie Majerová: *Panensství*. Třetí (druhé knižní) vydání. 208 stran. Obálka a 10 ilustrací Václava Špály. Cena 22.50 Kč. Vydal »Čin«. Román »Panensství«, který vyšel poprvé na pokračování ve vídeňských »Dělnických listech«, založil dobré literární jméno Marie Majerové. Knižně vyšlo »Panensství« před válkou v roce 1907 a bylo rakouskou censurou konfiskováno. »Čin« je vydává nyní knižně podruhé, znova přepracované autorkou. Hned předválečnému vydání »Panensství« byla příznána kritikou vysoká úroveň nad běžným typem tak zvaných »ženských pros«, kterými byl v té době zaplavován literární trh, a které byly vypočítány na nejpovrchnější působení na city. Majerová vnikla s realistickou odvahou do otázky, kterou si položila.

Ladislav Vladyka: *Pouze tělo*. Román z pražského prostředí. Námět je erotický konflikt v rodině zámožného obchodníka, jejíž členové jdou s lehkou samozřejmostí za svým cílem, neváhajíce spolu soupeřiti v nejvážnějších otázkách života — v lásce. Rámcem jsou senzáční psychické události. Vladykova práce vyšla ve dvou svazcích po 9 Kč ve známé Devítikorunovec Sfinx, Praha II., na Zbořenci.

Fr. Roman Jirman: *»Zjev a osobnost Jesu Christa«*. Cena 14 Kč. Autor vydává ve druhém vydání knihu, v níž řeší rozdíl mezi zjevem a osobností Jesu Christa. Objednávky vyřizuje: Jaroslav Hencl, knihtiskárna per adrese Fr. Roman Jirman, Praha II., Václavská ul. 18.

D O P I S Y

Československý stipendista v cizině.

Vážený pane radaktore,

dovolte mi poznámku ke článku p. dr. Stiebitze v minulém »Přítomnosti«, a to k jeho vývodům o drahotných poměrech v Berlíně. V Německu je dražší než u nás, ale tvrzení, že s 1500 Kč měsíčně nelze tam slušně žít, je přehnané. Nutno